

Çanakkale Halıları

Suzan BA YRAKTAROĞLU

Tarlada, bağda, bahçede en yorucu işleri yapan eller, aynı ustalikle asırların kültür birikimini, duygu ve düşünceleriyle akıl almaz bir ustalikle harmanlayarak, her anımızı renk renk, motif motif bezemiştir.

Kırların, eşsiz güzellikteki yabancı çiçeklerin geçiciliğini sürekli kılan, bir genç kızın sevdasını motifleriyle dile getiren, içindeki sevinci, mutluluğu, insan sevgisini sınırsız renkleriyle gözümüz önüne seren halılarımız; bütün yüzyıllarda olduğu gibi günümüzde de iyi bir kültüre, yüksek bir zekâ ve yaratıcılığa sahip olan toplulumuzun güzel sanatlardaki en büyük iddia alanlarından biridir.

Güzeli anlamak, yaşamak ve yaşatmak insanlığın duyabileceği en büyük zevklerden birisidir. Hele bunlar insanımızın özünden birer parçaysa...

Sonsuz güzellikte, her biri sanat eseri değerindeki halı sanatımızın ürünlerini veren bir köşeyi tanıtmaya çalıştım. Bugüne kadar ciddi bir şekilde ele alınıp araştırılmamış, değerlendirilmemiş bir bölge olarak, Çanakkale yöresi halılarını incelemeye, anlamaya ve anlatmaya çalıştım.

Çalışmamın ilk aşamasını yayın taraması oluşturdu. Çok az kaynakta Çanakkale halılarına rastladım. İten-Maritz'in Fransızca ve Almanca olarak yazdıkları "Le Tapis Turc" adlı eserde, "Kollektion Turkas" adlı Almanca eserde, "Sümerbank Halı Semineri Özel Sayısı"nda Türkçe olarak, Murray, L.Eiland'ın "Oriental Rugs" adlı eserinde İngilizce olarak Çanakkale halılarına değinildiğini gördüm. Bu eserlerde Çanakkale halıları genel olarak değil, sadece bir kaç örneğin tanıtılması şeklinde verilmiştir.

Esas araştırmamı yörede gerçekleştirdim. Bu amaçla il'e bağlı bir çok ilçe ve köyü dolaştım ve malzeme topladım. Yöre halılarının dokuma teknikleri, boyama metodları ve desenleri üzerinde araştırma yaptım. Sonuçta Çanakkale halılarının

dününü ve bugünü bir bütün olarak sunmaya çalıştım.

TÜRK HALICILIĞINA KISA BİR BAKIŞ

Türk evinin temel eşyaları arasında yer alan halı, çadırdan saraya varıncaya kadar uzun yüzyıllar boyunca örtü, yaygı ve süs eşyası olarak kullanılmıştır.

Halıcılık, kökeni milattan önceki yüzyıllara varan "dokumacılık" sanatının bir dalıdır. 1947 yılında Rus Arkeoloğu Rudenko'nun Sibiry'a'da Pazırık'ta, İskit mezarlarına ait bir kurganda bulunduğu halının M.Ö. 6 - 5 y.y.larda dokunmuş olduğu Sanat Tarihçiler tarafından ortak bir düşünce olarak kabul edilmektedir. Bugün Leningrad Hermitaj Müzesi'nde bulunan bu halının at iskeletine sarılı olarak bulunmuş olması "bir eyer örtüsü" olduğunu göstermektedir.⁽¹⁾ Türk Gördes düğümü ile yapılmış ve dm²sinde 3600 düğüm bulunmaktadır. 1,83 x 2 m. boyutlarındadır. Türk düğümü ile yapılmış olması, Türk halı tarihi bakımından önemlidir.

Pazırık halısından sonra tarihlendirilebilen en eski halı parçaları Doğu Türkistan'da ele geçmiş olanlardır. Sir Marc Aurel Stein tarafından 1906-8 de Lau-Lan ve Lop-Nor'da yapılan kazılarda ortaya çıkan bu halılar, M.Ö. 3-4 y.y.lara rastlar. Bunların tek argaçlar üzerine düğümlü teknikle yapıldığı, argaç ve arıçların doğal renkli ve sert yünden olduğu görülmektedir. Basit geometrik desenler, mavi, kırmızı, yeşil, sarı, kahverengi ve bunların tonlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Diğer bir parça da A. Von Le Coq tarafından Kızıl'da bulunmuş olan ve M.S. 5-6 y.y.lara tarihlendirilen halıdır. Bunun da sert yünden argaç ve arıçları vardır. Kırmızı zemin üzerine siyahla çevre-

(1) Neriman Görgünay, Doğu Yöresi Halıları, (İş Bankası Yayını Sanat Dizisi: 23 Ankara, 1975) Sayfa 2

lenmiş sarı renkte kıvrık bir motif görülür ki, bir hayvan veya bir ejderin kuyruğuna benzemektedir.⁽²⁾ Berlin Sanat Müzesi'ndedir.

Mısır'da eski Kahire (Fustat) de bulunmuş halı parçaları arasında kuff yazı ile yazılmış kitabeli olanları da vardır. Bunlar 8-9. y.y.a tarihlenirler. Abbasi devri halıları olarak kabul edilirler. 1935'de İsveç'li J. Lamm tarafından bulunan bu örnekler Stockholm Müzesi'ndedir.

Pazırık halısından sonra düğümlü halılara İslâm ülkelerinde ilk kez Selçuklular'ın egemen oldukları 11. y.y.da rastlanmaktadır. Bu durum düğümlü halıların Asya'dan İslâm uygarlığına ve Anadolu'ya Selçuklular tarafından getirildiğini göstermektedir.⁽³⁾

Konya Alâeddin Camii'nde bulunan hakiki Gördes düğümlü halılar ile düğümlü halıların tarihinde ilk defa düzenli ve sürekli bir gelişme başlamıştır. Alman Konsolosu Loytved tarafından 1905 yılında Konya Alâeddin Camii'nde bulunmuş olan bu halılar 8 tanedir ve bugün İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndedir. Bu halılar yıpranmış olmalarına rağmen desenlerindeki arkaik ifadeye beliren asalet ve renklerdeki sade fakat olgun ahenk ile etkileyici bir görünümdedirler. Türk halıcılığı bu yüzyıllarda (13 - 14. y.y.) çok parlak bir dönem yaşamıştır.

15. y.y.da dokunmuş halılardan elimizde hiç örnek yoktur. Bunlar hakkında bilgiyi ressam Holbein'in tablolarından aldığımız için bunlara "Holbein Halıları" denilmektedir.

16. ve 17. yy.lar Türk halıcılık tarihinin ikinci parlak dönemi olmuştur. Osmanlı Devletinin en parlak dönemi olan bu yüzyıllarda saray himayesinde değerli halılar üretilmiştir. Uşak, Kula, Bergama, Gördes, Lâdik, Milas, Kırşehir başlıca halı üreten merkezler olmuşlardır.

18. yy.dan sonra ise, diğer sanat dallarında olduğu gibi, halıcılıkta da bir yavaşlamanın başladığını görüyoruz. Bu yüzyıldan sonra Türk halıcılığı ısmarlama aldığı için bir ev sanayii haline gelmiştir. Türkiye bir halı pazarı olmuş ve İzmir limanından, İzmir halıları adı altında devamlı ihraç edilmiştir.⁽⁴⁾

Fakat üretimin artması halıda kalite ve desen yönünden bir düşüş ortaya çıkarmıştır.

Durum böyle iken, yine Anadolu'nun bazı yörelerinde, ulaşımın zor sağlandığı, bu sebeple fazla değişikliğe uğramadan, hâlâ eski gelenek ve görevleriyle yaşayan bir takım insan grupları bulunmaktadır. Yörük adı verilen bu gruplar henüz kendi kültürlerini yansıtan dokumalar yapmaktadırlar. Bu ürünler ortaya çıktıkları yörenin adıyla anılırlar. Köylerde oturan veya göçebe olarak yaşayan

bu kabileler kendi ev gereksinimlerini karşılayabilmek için geleneksel halı üretimini devam ettirmektedirler. Böylece her bölgenin kendi karakterini yansıtan ve genellikle Anadolu ve Yörük halıları adları ile anılan çeşitli örnek ve karakterde Türk halısı imal etmektedirler.

Halı kalitelerinin bozulmasında üretimin artması yanında el ipliği yerine fabrika ipliğinin kullanılmış olması etken olmuştur. İpliğini kendi hazırlayan, renklerini istediği gibi boyayan ve desenini eski örneklerden ve içinden geldiği gibi kompozite eden halı dokuyucuları, adeta yaptıkları işe bütün sanat kabiliyetlerini katıyorlardı. İpliği ve deseni halı yapan tarafından verilen ve atıldığı düğüm adedine göre para alacak olan bugünün işçisi için, önemli olan sadece fazla düğüm yapabilmektir. Fazla düğüm de kaba ve basit desenlerde daha kolay uygulanabilmektedir. Son 75-50 yıllık halı sanatımız gerçekten üzücü ve düşündürücüdür.

ÇANAKKALE VE HALICILIĞININ TARİHÇESİ

Çanakkale tarihi, dünya Eski Tunç Çağı tarihi ile Orta Asya'dan batıya yapılan göçlerle başlar. Bu çevre Eski Tunç Çağı devrine sahne olmuştur.

Yörede bilinen ilk topluluklar Truvalılar'dır. Yapılan kazılarda 9 kat şehir kalıntısı bulunmuştur. En alt tabaka, yani 1. şehir M.Ö 3000 yıllarına tarihlendirilmektedir. En son tabaka, yani 9. şehir ise bir Hellenistik ve Roma şehridir.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ve İstanbul'un Doğu Roma'nın başkenti olmasından sonra, Bizans devrinde de Truva şehrinin önemi arttı.

1071 yılına kadar İslâm, Sasani, Arap saldırılarına sahne olmuştur. 1071'de Malazgirt zaferiyle Selçuk Türkleri Bizanslıları Anadolu'dan kovmuş, Marmara ve Akdeniz kıyılarına kadar ilerlemişlerdi.

1263'den başlayarak Boğaz kıyılarına ve Trakya'ya Selçuk Beylerinin taarruzları başladı. 1307'de Anadolu Selçuklularının yıkılması üzerine Karesi ve Saruhan Beyleri donanma ve ordularıyla her taraftan Çanakkale'yi sıkıştırdılar. Ve yöreye yerleştiler.

Daha sonra Osmanlıların fütühat hareketi sırasında 1353 yılında yöre, Osmanlıların eline geçmiştir.

(2) Şerare Yetkin, Türk Halı Sanatı. (İstanbul, 1974) sayfa 13

(3) Neriman Görgünay, Doğu Yöresi Halıları. (İş Bankası Yayını Sanat Dizisi: 23 Ankara, 1975) Sayfa 2

(4) Türk Ansiklopedisi, (Halı ve Halıcılık Maddesi. Besim Atalay) sayfa 369

Tarih öncesi çağlardan beri çok değişik insan gruplarına yurtluk eden Çanakkale, böylece değişik bir sosyal yapıya sahip olmuştur. İlin, Türkiye'nin en batı sınırında olması ve strateji yönünden önemli bir noktada bulunması, bu yöre halkının savaşlar, göçler, ilticalar nedeniyle karmaşılaşmasına neden olmuştur.

Yöredeki yerleşik halkı üç grupta toplayabiliriz. Halk deyimiyle "Türkmenler" ki bunlar alevidir. "Yörükler", bunlar Türklerin yöreye akınlarıyla gelmişlerdir. Ve "yerliler", bunlar ilin en eski yerli halkıdır. Manav da denir.

Eski gelenekleri örf ve adetleri sürdürerek dağ köylerinde yarı göçebe bir şekilde yaşayan yörükler, Orta Asya'dan, Kafkasya'dan gelmişlerdir. İşte Çanakkale halıcılığının tarihi de bunlarla başlar.

ÇANAKKALE HALILARININ ÜRETİMİ VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ

a. İPLİK ELDESİ: Bu işlem Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibidir. Koyunlardan kırılan yünler iyice yıkanır. Yıkandıktan sonra bu iş için özel yapılmış taraklarla taranır. 20 cm. eninde 35 cm. boyunda yatay bir tahta parçasının üzerine, yine bu genişlikte iki tahta parçası, üçgen yapılmak üzere çakılır. Üçgenin üst bucağının üzerine, bir demir şerit üzerine geçirilmiş, dişler takılır. Bu dişler karşılıklı iki sıra ve 15 cm. yüksekliğinde çelikten yapılmıştır. Uçları sivridir. Yıkanmış yünler bu dişlere vurula vurula taranır. Daha sonra bu taranmış yünler eğrilmek üzere dokuyucunun koluna dolanır. Dokuyucu kirman denilen aletle bu ipi eğirir. Ve istediği kalınlığa getirir. İlme ipi olarak kullanılacak olanlar kabaca bükülür. Arıç, ilme ipinden daha sık bükülür. Argaç ise her ikisinden de daha sık bükülür. Çünkü argaç, halının dikey telidir. Halının kemiği demektir.

b. BOYA: Yörede halılar çoğunlukla kök boya ile boyanmıştır. Bir takım bitkilerden çeşitli renkler elde edilmektedir.

CEVİZ KABUĞU İLE (YEŞİL DIŞ)

Yapılışı: Su ile ceviz kabuğu iyice kaynatılır. Süzülmeden yün çileleri bunun içine konur. Suyunun bol olması lazımdır. İçine bir avuç tuz konur. Rengini alıncaya kadar kaynatılır. Daha sonra soğumaya bırakılır. Sonra sabun ile duru suyu çıkıncaya kadar yıkanır. Gölgede veya güneşte kurutulur.

SİYAH (Siyah Paket Boya İle)

Yapılışı: Su ve boya kaynatılıp içine yıkanmış

yünler konup kaynatılır. Tuz ilave edilir. İndirileceğine yakın içine sirke, limon tuzu veya koruk ekisi konur. Yıkanır, kurutulur.

KÖK BOYADAN KİREMİT RENGİ

Yapılışı: Önce boyanacak yünler ıslatılır. Temiz bir kazana su doldurulur. Kaynamaya bırakılır. Çile başına bir yemek kaşığı şap hesaplanır. Kaynadıktan sonra bu su içerisine yün çileleri dizilir. Bunların hepsi ateşte kaynatılır. İstenilen renk elde edilince ocaktan indirilir. Temizlenir, sabunlu su veya sabunla duru suyu çıkıncaya kadar yıkanır. Gölge veya güneşli bir yerde kurutulur.

KÖK BOYADAN AÇIK KİREMİT RENGİ

Yapılışı: Bunun da yapılışı koyu kiremit renginin yapılışı gibidir. Değişen tek şey şap yerine tuz konur.

AYVA YAPRAĞI

Yapılışı: Taze ayva yaprağı (yağmur yemeği) suyun içine ıslatılır. Kaynatılır, içine tuz konur. Yünler konduktan sonra kaynarken içine bir kaç tane palamutun dövülmüş kabuğu konur. Kaynatılır, yıkanır, kurutulur.

SOĞAN KABUĞUNDAN PORTAKAL RENGİ

Yapılışı: Önce soğanın dış kabukları soyularak bir kaba toplanır. Bir kabukla bir miktar su bir buçuk - iki saat kaynatılır. Kaynadıktan sonra elde edilen boyalı su bir kaba toplanır. Soğan kabuklarının birazı çıkarılır. Önceden yıkanmış duru suda bekletilen yün çileleri bu boyalı su içerisine dizilir. Bir miktar tuz atılır. Tekrar kaynamaya bırakılır. Burada esas rengini alıncaya kadar kaynatılır. Kaynama müddeti bitmiş olan yün çileleri kendi haline soğumaya bırakılır. Ertesi günü buradan çileler çıkarılır. Sabunla veya sabunlu su ile duru suyu çıkıncaya kadar yıkanır. Gölge veya güneşli bir yerde kendi halinde kurumaya bırakılır.

SAMAN SARISI (Badem Yaprığından)

Yapılışı: Badem yaprağı, şap ve su kaynatılır. Bundan sonra süzülüp tekrar kaynatılır. Çileler bu su içerisine yerleştirilerek renk alana kadar kaynatılır. Buradan çıkarılıp yıkanır, kurutulur. Fazla kaynatılmaz.

YEŞİL

Yapılışı: Hayıtın yaprağı su ile kaynatılır. Bi-

razı çıkarılır. Tuz konur, çileler içine dizilir. Kaynatılır. (Sarı renk alana kadar) Yünler çıkarılır. Soğutulur. Tekrar temiz su konur. Kaynatılır. Bu su içine bir miktar göz taşı konur, karıştırılır. Çileler tekrar dizilir, kaynatılır. (Renk alana kadar) Soğutulur. Sabunlu su ile yıkanır.

GOMOŞİYE

Yapılışı: Siyah paketten yapılır. Kaynayan suyun içine bir çay kaşığı siyah boyadan konur. Bunun içine birkaç tane dövülmüş, elenmiş kök boyadan ekilerek kaynatılır. Çok kaynatılmadan tuz ve limon tuzu konur. (İnceğine yakın) Çıkarılır, sabunla duru suyu çıkarılıncaya kadar yıkanır. Gölge veya güneşli bir yerde kurutulur.

KIRMIZI

Yapılışı: Temiz yün çileleri, çile başına bir yemek kaşığı silme şap hesaplanarak soğuk suya konur. Yünler bu su içine yerleştirilir. Ve kaynatılır. Yıkamadan güneşte kurutulur. Temiz su kaynatılır, kaynar sudan biraz alınır, bir miktar limon tuzu katılır. Koruk ekşisi veya limon konur. Tepsi üzerine konan ıslatılmış yün çileleri üstüne dövülmüş kök boya biraz serpiştirilerek çitilenir. Her tarafına iyice bulaştırılır. Sonra çileler geniş bir kaba konur (sulu olarak) üstüne basana kadar su konur. Bu su içerisinde güneşte bekletilir. Sonra oradan çıkartılır. Sabunla iyice yıkanır.

PALAMUT

Yapılışı: Su ve dövülmüş palamut kaynatılır. Sonra çileler konup renk alana kadar kaynatılır. Yıkanır ve kurutulur.

KAHVERENĞİ (Kırmızıya yakın çınar kabuğundan)

Yapılışı: Yaş çınar kabuğu ağacın gövdesinden alınır, ufalanarak berrak su ile kaynatılır. Kaynamadan sonra çınar kabuklarının bir kısmı çıkarılıp, yünler çile halinde su içerisine dizilerek tuz konur, rengini alana kadar, kaynatılır. Pembe rengini alınca yünler çıkarılır, kül elenir, geniş bir kaba konur, su ile kül karıştırılır. Sulu yün çileleri bu su içine yatırılır. Burada esas rengini alana kadar bekletilir. Sabunlu su ile yıkanır ve kurutulur.

c. DOKUMA: Yörede halılar İstar adı verilen dikey tezgâhlarda dokunur. Bu tezgâh iki kısımdan meydana gelmektedir.⁽⁵⁾

- 1 - Tezgâhın iskeleti,
- 2 - Tezgâhın teferruatı.

Tezgâhın İskeleti:

a. İki tarafta arkaya doğru hafif meyilli olarak dikine tutturulmuş yassı iki tahtadan ibaret yan ağaçları.

b. Tezgâhın aşağıda ve yukarıda dayandığı enlice iki yassı tahta. Bunlara üst tahtası, alt tahtası denilir.

Tezgâhın Teferruatı:

İki yan tahtaya aşağıda ve yukarıda ortalarından geçirilen ve kendi eksenleri etrafında serbestçe dönebilen iki yuvarlak direkten ibaret çözümlü direkleri, üsttekine üst levent denilir. Buna çözümlü sarılır. Alttakine alt levent denilir. Üsttekenden daha kalındır. Buna halı sarılır.

Levent demirleri, alt ve üst leventte bulunur. Takriben 1-2 cm. genişliğinde yuvarlak bir demirden ibaret olup, leventin ortasında açılmış olan deliğe yerleştirilir. Bunun görevi çözümlü uçlarını sarıp levente tesbit etmektir.

Gerdirme mengenesi, içi boş ince bir demirdir. Üst levente dik yönde, iki üç cm. genişliğinde bir metre boyunda halkalı bir demirle ve alttaki leventte iki başı tokalı 4 cm. genişliğinde demirden bir çemberle gergince bağlanır. Bunu istenildiği kadar sıkıp gevşetmek için sağa sola çevirmek lazımdır. Gerdirme mengenesinin görevi çözümlü gevşek ve ya gergin tutmaktır.

Gücü sopası, leventlerin tam ortasında, çözümlülerin tam ortasında duran kalınca bir sopadır. İki ucundan yan tahtalara tesbit edilmiş iki tahtaya geçirilmek suretiyle tezgâha tutturulur. Bunun üzerine sıkı olarak gücü iplikleri bağlanır. Görevi arkadaki çözümlüün öne gelmesini sağlayarak düğüm atmayı kolaylaştırmaktır.

Çapraz çubuğu, düz yaklaşık 3 cm. genişliğinde 1,5 cm. kalınlığında olup çözümlülerin arasında bulunur. Üst leventle gücü arasında hareket ettirilir. Buna varangelen denir. Çözümlülerin arasını açmaya yarar.

Küçük demir çubuk, bir ucu arkada tezgâhın alt tahtasının üzerine çakılmış, birkaç cm. yükseklikteki tahtanın kenarına, diğer ucu da önde alt leventin kenarına doğru yukarıdan aşağıya açılan bir deliğe geçirilen yaklaşık 2 cm. genişliğinde bir demir çubuktur. Halı dokunurken alt leventin dönmelerini sağlar.

Yumak ipliği, üst kısımdan yan tahtalar arasında gerilen renkli yumakların dizildiği kalınca bir iptir.

Halı dokuma aletleri kirkit, makas ve bıçaktır.

(5) Macide Gönül, Türk Halı ve Kilimlerinin Teknik Hususiyetleri. Ankara, 1957

TEZGAHIN HAZIRLANMASI

Aşağıdaki işlemler yapılmaktadır:

1. Çözümlüme,
2. Baş örgüsü örülmesi,
3. Çapraz ipliği geçirilmesi,
4. Çözgünün tezgaha takılması,
5. Gücü örülmesi,
6. Çözgülerin gerilmesi,
7. Çiti örülmesi,

ÇÖZGÜ ÇÖZÜLMESİ

Bu işlem dışarda yapılır. Önce halının boyuna göre yere iki adet demir sırik çakılır. Çözgüyü oluşturacak olan yan ipliği bu sıriklardan birinin alt tarından genişçe bir halka yapılarak bağlanır. Sonra ip sırikların bir içinden, bir dışından olmak üzere çaprazvari dolanarak sarılır (Şekil: 1).

BAŞÖRGÜSÜ ÖRÜLMESİ

Çözgünün çözüldüğü demir çubukların dibinde olmak üzere zincir şeklinde bir örgü örülür. Bunun için önce çözgü cinsinden bir yumağın ucu kenardaki bir çözgüye bağlanır. Bu ipten elde küçük bir halka yapılır. Sonra ön çözgülerden birisi parmaklar arasına alınır. Halkanın devamı olan yumak ipliği bu çözgünün altından geçirilip halkanın ortasından çıkarılır. Ve yine bir halka bırakılarak yumak bu ikinci çözgünün altından halkanın ortasından çıkarılarak birinci halka sıkıştırılır. Bu işlem teker teker devam eder. Çözgü bitince ipliğin çözülmesi için kendinden bir düğüm yapılır. Ve ip kesilir. Bu suretle zincir örgü meydana gelir. Buna baş örgüsü denir (Şekil: 2). Çözgülerin her iki ucuna da işlenir. Çözgülerin aralıklarını korumaları ve birbirlerine karışmaması için yapılır.

ÇAPRAZ İPLİĞİ GEÇİRİLMESİ

Baş örgüsü örüldükten sonra evvela bir kenardaki örgünün hemen biraz yukarisından el, çözgülerin arasına sokularak ayrılan iki çözgü sırasının arasından bir iplik geçilir. Aynı ipliğin ucu diğer başa kadar giden bütün çözgülerin arasından da geçilerek iplik ortaya doğru çekilir ve uçları bağlanır. Görevi çubuklardan çıkarılıp tezgaha takılan çözgüdeki çaprazın bozulmamasını temin etmektedir (Şekil: 3).

ÇÖZGÜNÜN TEZGAHA TAKILMASI

Önce tezgâhın alt, üst direk demir çubukları baş örgülerinden ve çözgü ebadına göre iki veya daha fazla kimse tarafından tezgaha geçirilir. Çözgü-

nün bir tarafındaki demir çubuk, tezgâhın üst direğinde çakılı çivilere evvelce bu çivilere ilmiklenmiş ipler vasıtasıyla sıkıca bağlanır. Sonra üst direk manivela vasıtasıyla önden arkaya döndürülerek alt uçtaki çubuk alt direk hizasına gelinceye kadar, çizgüler bu direğe sarılır. Alt çözgü ipliklerinin ucundaki çubukta alt direktteki kanal içine yerleştirilir. Demir çubuk kanal boyunca direk üstündeki mevcut deliklere birer çivi sokularak ya bunların üstünden veyahutta çivi yerine çengeller varsa bunların arasından geçirilerek kanaldan çıkmaması temin edilir. Bu surette çözgü alt ve üstten tezgaha bağlanmış olur.

GÜCÜ ÖRÜLMESİ

Evvela boyu halının genişliği kadar olan gücü ağacı, tezgâhın yan tahtalarının iç tarafındaki küçük dayanaklara oturtulur. Diğer taraftan takriben 3 cm. genişliğinde bir çubuk gücünün arkasından ön ve arka çözgüleri arasına sokulur. Buna gücü kalıbı denir. Gücü örme bittikten sonra bu çubuk çıkarılır. Gücünün örülmesini kolaylaştırmaya yarar Gücünün en başındaki çiviye çözgü cinsinden bir ip bağlanır. Birinci ön çözgü ipliğinin solundan, arkadaki çözgünün sağından dolandırılarak gücünün gücü kalıbının altından öne alınır. Sonra gücünün üzerindeki gerili ipliğin üzerinden geçirilerek alta çekilir ve tekrar bu devam ipliği üstten katetmek üzere sola doğru gergin ipliğin altından çıkarılır. Bu suretle bir ilmik meydana gelir. İşlem böylece devam eder (Şekil: 4-5).

Gücü her arkadaki çözgüler alınarak örüldüğünden çözgülerin yarısı serbest kalmış olur. Çapraz çubuğun kaldırılıp indirilmesiyle arka çözgüler bir defa öne ve bir defa da arkaya geçirilmiş olur.

ÇÖZGÜLERİN GERİLMESİ

Gerdirme tertibatı basit bir manivela ile urgan- dan ibaret olan tezgahlarda, gerginliğin muhafazası için manevelaya bağlı bir urgan, tahtalara sıkıca sarılır. Bu urganın çekilmesiyle çözgüler sıkıştırılır. Sonra çapraz ipliğin altından ön ve arka çözgüler arasından çapraz çubuğu geçirilir. Buna vargel veya varangelen de denir.

ÇİTİ ÖRÜLMESİ

Halı gerildikten sonra arka ve ön çözgülerin yanyana gelmesini temin için alttan iki sıra yapılan bir örgüdür. Önce alt direğin yaklaşık 10 cm. yukarisından üst çözgülerden sağ taraftaki ilk çözgüye bir yumağın ucu düğümlenir. Sonra bu yumak ön ve arkasına çözgüler arasından geçirilip sol ta-

raftan çıkarılır. Bunu müteakip sol baştaki ön ve arka iki çözüğü sol elin parmak uçlarıyla tutulur. Sağ elle alınan yumak sağ tarafa doğru bir çift çözüğünün altından dolandırılıp elde teşkil edilen halkanın bir ipliğini alttan katetmek suretiyle arasından geçirilerek ilmikenir. Öyle ki iki çözüğü arasında kalan iplik bu halkalar arasında kalır (Şekil: 6).

Aynı iş, yumak ön ve arka çözüğülerden ibaret birer çift iplikten teker teker geçirilmek üzere sağa doğru devam edilir. 1. sıra bittikten sonra sola doğru 2. sıra yapılır. Sonunda yumağın ucu son çözüğüye düğümlenerek çiti örme bitirilir.

HALININ DOKUNUŞU

Halılarda iki tip düğüm şekli vardır: Türk ve İran düğümü.

Türk Düğümü: Sağ el parmakları arasına alınan bir çift çözüğünün arasından sol el ile tutulan küçük bir yün ipliğin ucu sokulur. Soldaki çözüğünün altından dolandırılarak çözüğülerin üstünden geçirilmek suretiyle sağdaki çözüğünün altından ve iki çözüğünün arasından çıkarılır. Uçları aynı hizada gergince tutularak kesilir. Kaba fakat sağlamdır (Şekil: 7).

İran veya Sine Düğümü: İki çözüğü sağ el parmaklarıyla tutulup biraz öne doğru çekilirken diğer taraftan sol eldeki ipin ucu sol telin arasından sokulur ve sağ telin içinden dolandırılıp, iki telin arasından çıkarılarak, sağ tel üzerinde bir kıvrım yapılır. Her iki tel arasından çıkarılan bu uç sol telin solunda kalan ilmenin uzun kısmı ile birlikte aşağıya çekilir ve uygun uzunlukta kesilir. Bu sağ tarafa yapılan düğümdür. Bir de sol tarafa yapılan düğüm vardır. Bu defa sol eldeki ipin ucu sağ telin arkasından iki tel arasına sokulup, sol telin üstünden dolandırılarak iki telin arasından çıkarılmak üzere sol tel üzerine bir kıvrım yapılır. Yine uçlar aşağıya doğru çekilerek aynı uzunlukta kesilir (Şekil: 8 - 9).

Sağ ve sol tel üzerinde yapılan İran düğümünde iplik, düğüm yapılan yalnız bir çözüğüye sarılır. Diğer çözüğü iki iplik arasında açıkta kalır. Bu sebeple bu düğümlerle dokunan halılar ince, fakat sağlam olmazlar. Halı dokunurken vargelin yukarı kaldırılmasıyla çözüğüler açılır. Bir sıra atkı ipi geçirilir, bu kirkitle bastırılır, vargel aşağı indirilir, bir atkı ipi daha geçirilir. Kirkitle düzeltilir. ve ilmikler bu işlemde sonra atılır.

d. GENEL ÖZELLİKLER: Çanak kale halıları çeşitli bitkilerle boyanan yünlerin İstar tezgâhlarında Türk düğümü ile düğümlenmesiyle olu-

şurlar. En büyük boyutlu taban halılarından (4 x 6m) en küçük seccade halılarına (60 cm x 1 m) kadar çeşitli boyutlarda dokunmaktadır. Büyük taban halıları, orta boy sergi halılar (1.60 x 2.50 m) seccadeler, uzun koridor halıları yörede mevcuttur.

Çanak kale halılarının tipik renkleri vardır. Canlı kırmızı, lacivert ve beyaz ana renklerdir. Fakat bu canlılık hiç bir zaman gözü yorucu, rahatsız edici bir durum göstermez. Bu ana renklerin yanında bordo, mavi, sarı yeşil de kullanılır. Boyalar kök boyadır. Yörükler kendi koyunlarından elde ettikleri yünleri, yine kendileri çeşitli bitkilerden çıkardıkları boylarla boyarlar.

Gerek renk, gerek desenleri açısından Çanak kale halıları Türk karakteri göstermektedir. Geometrik ve stilize motifler Türk halı sanatının karakteristik desenleridir. Bitkisel desenler yok denebilir. Olanlar da son derece stilizedir. Çanak kale halıları da tamamen geometrik desenlerden oluşmuştur. Sekizgenler, altıgenler, baklavalar, kırık-yatay çizgiler, kancalar, çengeller, üçgenler, yıldızlar deseni belirleyen unsurlardır.

Çanak kale halılarında genellikle malzeme yündür. Sadece son 10 - 20 senelik halılarda iskelet kısmında pamuk da kullanılmaktadır. Fakat daha eski halıların atkı ve çözüğeleri ve ilmeleri hep yündür.

TİPOLOJİK KATALOG

Çanak kale'de halılar, Kafkasya dolaylarından gelerek, yarı göçebe bir şekilde dağlık bölgelerde yaşayan yörükler tarafından dokunur. Bunların, halılarda görülen birçok motifi birlikte getirdikleri şüphesizdir. Nitekim yörede dokunan halılarla Kafkas halıları arasındaki akrabalık bariz bir şekilde belli olmaktadır. Bu Kafkasya ve Kazak halılarıyla olan benzerlik yanında Bergama halılarıyla da aralarında pekçok paralellikler vardır. Hatta "Gamalı motifli halılar", birçokları tarafından Bergama halısı olarak nitelendirilir.

* Çanak kale halılarının alt ve üst kenarlarında 10 - 15 cm. kalınlığında geniş kilim kısmı bulunmaktadır. Bu kilim parçası, oymak ve Türkmen halılarında da görülür.⁽⁶⁾ Halının çabuk eskimemesi için saçakla nakış arasında dokunan bu kilim kısmı Kafkas göçmenleri tarafından Çanak kale halılarında da uygulanmaktadır. Yörede bu kilim üzerine üçgen şeklinde "Muska" denilen şekiller işlenmiştir. Bunların koruyucu, kötülükleri uzaklaştırıcı gibi anlamlar taşıdığı kabul edilmektedir.

Genel olarak geometrik desenlerden oluşan Çanak kale halılarında birkaç tip bordür görülür.

(6) Türk Ansiklopedisi, (Halı ve Halıcılık Maddesi, Besim Atalay) sayfa 369

Stilize meşe yaprağı - kupa ikilisinden oluşan bordür (Desen: 1), dört -S- motifinden oluşan haç şeklinde stilize çiçek motifinin yer aldığı bordür (Desen: 2), kanca şeklinde çıkıntıları olan üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşan bordür (Desen: 3).

Fazla sık olmayan dokumasına karşın başlıca elemanları ve klasik motifleri netlik ve açıklıkla yapılmıştır.

Geometrik desenli Çanakkale halılarını şu gruplar altında toplayabiliriz:

1. Altın Tabak Halısı,
2. Turnalı Halı,
3. Çift Mihraplı Halılar,
4. Tek Mihraplı Halılar,
5. Madalyonlu Halılar,
6. Üzerinde Gamalı Motifinin Bulunduğu İki Dikdörtgenden Oluşan Halılar.
7. Kartuşlu Halılar,
8. Hayat Ağacı Motifli Halılar.

ALTIN TABAK HALISI

Yörenin en meşhur ve en tutulan halısıdır. Büyük taban halıları olarak dokunmaktadır. Boyutları ortalama 2.40 x 3.50 m. dir. Yörede "tabak"⁽⁷⁾ denilen geometrik madalyonlardan oluşmaktadır. Bu yüzden altın tabak halısı denilmektedir. Bu madalyonlar (tabaklar) dikdörtgen veya kare olabilir. Halının tam merkezinde bir madalyon bulunmaktadır. Bunun dört köşesinde daha küçük dört madalyon ve halının köşelerinde de yarım madalyonlar yer alır. Bu yarım madalyonlar arasında da ayrıca üçgen şeklinde tabaklar vardır (Desen: 7).

Kenarlarda üç sıra bordür işlenmiştir. İç ve dış bordür baklavali olup daha incedir. Orta bordür ise kanca şeklinde çıkıntıları olan üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşmuştur. Ve daha kalındır.

Esas renkler zemin lacivert, motifler kırmızı, konturlar beyazdır.

Resim : 1

Cinsi : Taban Halısı

Boyutları : 2.40 x 3.50 m.

Düğüm sayısı ve tekniği : dm^2 1400 (yak) Türk düğümü.

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy. ortalarına doğru.

Halının etrafını lacivert ve beyaz zikzak bir bordür çepeçevre dolaşmaktadır. Daha sonra yörede "gongül" (gonca gül)⁽⁸⁾ denilen beyaz renkli bir bordür yer almaktadır. Sarı zemin üzerine kırmızı, yeşil, ve lacivert renkli kanca şeklinde çıkıntıları olan üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşan daha kalın bir bordürden sonra tekrar beyaz renkli gongül motiflerinin yer aldığı bordür görülmektedir.

Kırmızı zeminli halının tam merkezinde dikdörtgen şeklinde bir madalyon (tabak) bulunmaktadır. Beyaz renkli gongül motiflerinin oluşturduğu bu dikdörtgenin içinde lacivert renkli kancalardan bir eşkenar dörtgen yer almaktadır. Bunun köşelerinde de volutlar şeklinde gerçekleştirilen stilize çiçekler ve yıldız motifleri bulunmaktadır.

Merkezdeki bu dikdörtgen formun dört köşesinde kare şeklinde ve yine beyaz, kırmızı, sarı renkli gongül motiflerinin oluşturduğu madalyonlar yer almaktadır. Bunların tam merkezinde de volutlardan oluşan stilize çiçek formu uygulanmıştır. Bu kare madalyonlar arasında dikdörtgen madalyondan çıkar gibi birbiri içinden doğan çiçekli dallar işlenmiştir. Bunlar beyaz, lacivert ve sarı renktedir.

Kare tabaklardan sonra halının köşelerine rastlayan yerde deforme olmuş üçgen şeklinde tabaklar yer almaktadır. Bunlar da beyaz renkli gongül motiflerinden oluşmuştur. Ortalarında volutların teşkil ettiği formlar yer almaktadır.

Halının kısa kenarlarında düzgün üçgen şeklinde yörede "yarım etek"⁽⁹⁾ denilen yarım madalyonlar bulunmaktadır. Bunlar içinde lacivert zemin üzerine sarı, kırmızı ve beyaz renkli kanca, çengel, yıldız formları serpiştirilmiştir.

Halının ana renkleri kırmızı, lacivert ve beyazdır. Bunların yanında az olarak sarı ve yeşil de kullanılmıştır.

Resim : 2

Cinsi : Taban Halısı

Boyutları : 2.40 x 3.50 m.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 (yak) Türk Düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy. ortaları

(7) Çanakkale yöresinde Altın Tabak halılarındaki dikdörtgen şeklindeki madalyonlara verilen ad.

(8) Gongül, bir merkezden başlayıp sağa ve sola kıvrılan yaprakların oluşturduğu stilize gül motifine Çanakkale yöresinde verilen ad.

(9) Yarım etek: Çanakkale yöresinde Altın Tabak halılarındaki iki kısa kenarda işlenen üçgen şeklindeki yarım madalyonlara verilen ad.

Kırmızı zeminli kilim kısmı üzerinde birbirine dönük sarı ve beyaz renkli iki sıra gongül motifinden oluşan bordürler halıyı çevrelemektedir. Daha sonra lacivert zemin üzerine kırmızı, beyaz ve sarı renkli kanca şeklinde çıkıntıları olan üç kareden meydana gelen geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşan bordür ve tekrar beyaz renkli gongül motifi yer almaktadır.

Kırmızı zeminli halının merkezinde birbirlerine ters yönde işlenmiş beyaz renkli gongül motiflerinden oluşan kare şeklinde bir madalyon bulunmaktadır. Bunun içerisinde lacivert renkli kancalardan oluşan eşkenar dörtgen form yer almaktadır.

Kare madalyonun dört köşesinde beyaz, kırmızı ve tekrar beyaz renklerden oluşan gongül motiflerinin içiçe sıralanmasından meydana gelen kare formda madalyonlar ve bunların içinde de volutlardan oluşan soyut formlar yer almaktadır.

Bu kare tabaklar arasında merkezdeki kare madalyondan çıkar gibi birbiri içinden doğan çiçekli dal motifleri işlenmiştir. Bunlar hayat ağacı olarak da yorumlanabilir.

Daha sonra halının köşelerine rastlayan yerde deforme olmuş üçgenler yine beyaz renkli gongül motifleriyle konturlanmıştır. İçlerinde sarı ve lacivert renkli soyut çiçekler ve yıldızlar yer almaktadır.

Halının kısa kenarlarında bulunan üçgen şeklindeki yarım etekler beyaz gongül motifleriyle sınırlanmış olup içlerinde lacivert zemin üzerine beyaz, sarı ve kırmızı renkli kancalar, yıldız ve stilize iki lale motifi yerleştirilmiştir.

Zemine yer yer yıldızların serpiştirildiği halıda renkler kırmızı, lacivert, beyaz, bunların yanında da sarı kullanılmıştır.

TURNALI HALI

Orta zemin üzerindeki arka arkaya uçan kuşlardan dolayı (turnalardan) "Turnalı Halı" denilmektedir. Ortalama 1.60 x 2.50 m. boyutlarındadır (Desen: 5).

Bu grup halılarda dışta üç sıra bordür vardır. Birinci ve üçüncü bordürler zikzak şeklinde uzanmaktadır. İncedir. Ortadaki bordür ise yine kanca şeklinde çıkıntıları olan uç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşur ve daha kalındır. İç dolguda eşkenar dörtgene benzer büyük bir madalyon, bunun iki ucunda üçgen şeklinde (eşkenar dörtgenin yarısı gibi) yarım madalyonlar arasına, çeşitli geometrik motifler ve en önemlisi arka arkaya giden kuşlar işlenmiştir. Esas renkleri kiremit kırmızısı, lacivert, sarı ve beyazdır.

Resim : 3

Cinsi : Taban Halısı

Boyutları : 1.60 x 2.50 m.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi 20. yy.

Kırmızı renkli geniş kilim kısmından sonra yedi sıra bordür halıyı çevrelemektedir. Ortadaki kalın bordürü iç ve dış taraftan üçerden altı adet ince bordür sınırlandırmaktadır. İnce bordürler kırmızı ve beyaz renkli, şal ve zikzak desenlidir. Kalın bordür ise yeşil zemin üzerine kırmızı, turuncu, beyaz ve az mavi renkli kanca şeklinde çıkıntıları olan üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanmasından meydana gelmiştir.

Kırmızı renkli iç dolguda merkezde bir altıgen iki kısa kenar yönünde de üçgen şeklinde iki yarım madalyon bulunmaktadır.

Altıgen madalyonun içi bir takım geometrik şekillerle doldurulmuştur. Ortada içi kırmızı, beyaz damalı bir kare bulunmaktadır. Bunun içinde de tekrar altıgenler ve bir yıldız yer almaktadır. İki üçgen formun içerisinde de geometrik şekiller doldurulmuştur. Etrafları kanca şeklinde çıkıntılıdır.

Altıgen, üçgen formlar arasında peşpeşe uçan kuşlar, simetrik şekilde dört adet volutlardan oluşan soyut formlar ve sekiz adet Süleyman'ın yıldızı işlenmiştir.

Kırmızı, beyaz ve mavinin yanında yeşil de kullanılmıştır.

ÇİFT MİHRAPLI HALILAR

İç dolgudaki çift mihraptan dolayı bu ad verilmiştir. Ortalama 1.10 x 2.00 m. boyutlarındadır. Etrafında üç sıra bordür vardır. İç ve dış bordür incedir. Ortadaki bordür kalın olup, üzerinde haç şeklinde ve daha gerçekçi çiçekler vardır. Çift mihraptan oluşan iç dolgu bazan boş oluyor, bazan da tam ortada bir göbek (madalyon) olabiliyor.

Ana renkler yine kırmızı, mavi, devetüyü ve beyazdır.

Resim : 4

Cinsi : Seccade

Boyutları : 1.20 x 1.90 m.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy. ortaları

Halının kısa kenarında 10 cm kadar kırmızı renkli kilim kısmı yer almaktadır. Baş kısmında yeşil renkli üç tane üçgen formda muska bulunmaktadır. Daha sonra kırmızı ve beyaz renkli şal desenli ince hatlarla birbirinden ayrılan üç kalın bordür uzanmaktadır. Birinci bordürde kırmızı zemin üzerine beyaz, yeşil, pembe renkli son derece gerçekçi çiçek ve dal motifleri sonsuza uzanır şekilde işlenmiştir. İkinci bordür kirli sarı zeminli olup daha kalındır. Üzerine yeşil renkli yaprak beyaz, sarı ve çiğ pembe renkli çiçekler ardarda ve gerçekçi bir biçimde işlenmiştir. Bu pembe renk suni boyalarla elde edilmiş ve halıya hiç yakışmayan bir görünümüdür. Daha sonra koyu mavi zemin üzerine pembe renkte çiçeklerden oluşan bir bordür yer almaktadır.

İç bordürden mihrap nişine doğru yeşil renkli dişler uzanmaktadır. Bunlar yeşil renkli mihrap köşelikleriyle kaynaşmaktadır. Mihrap köşeliklerinde yeşil zemin üzerine pembe renkli dört adet simetrik çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Mihrap içi kırmızı ve boştur.

Çift mihraplı halıların bazıları tamamen geometrik desenlerden oluşmuşlardır. Kenar bordürlerinden sonra tüm iç dolgu bir çok üçgen, dörtgen, kare, altıgen, yıldız, çengel, kanca motifleriyle doldurulmuştur.

TEK MİHRAPLI HALILAR

Halıyı tek bir mihrap belirlemektedir. Boyutlar ortalama 80 x 120 cm. dir. Etrafını üç dört sıra bordür çevirir. İç dolguyu belirleyen mihrap nişi bazen basamaklı, bazan da basamaksız olabiliyor. Nişin içi stilize hayvan veya bitki motifleriyle doldurulmuştur. Bazıları da boştur. Seccade boyutlarındaki bu halıların bir kısmı namaz kılmada kullanılır. Mihrap tepeliği olan uçta, geniş kilim kısımlarında üçgen şeklinde muska denilen formlar işlenmiştir. Bunlar iki anlam taşımaktadırlar. Birincisi yön belirtmek içindir, ikincisi ise halıyı dokuyan nazar ve kötü ruhlardan korumaktır. Temel renkler kırmızı, beyaz ve lacivettir.

Resim : 5

Cinsi : Seccade

Boyutları : 100 x 150 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 18. yy. ortaları

Seccade olarak dokunan halının iki kısa kenarında 10 cm. kadar kilim kısmı vardır. Mihrap tepeliğine rastlayan ucunda bir muska işlenmiştir. Kırmızı ve beyaz renkli şal desenli ince bordürden sonra, kırmızı zemin üstüne mavi ve beyaz renkli geometrik motiflerin işlendiği daha kalın bir bordür ve tekrar kırmızı ve beyaz renkli şal desenli ince bordür halıyı çevrelemektedir.

İç dolguyu lacivert zemin üzerine kırmızı bir daire içerisinde beyaz renkli yıldızlardan oluşan bordür şeklinde bir mihrap nişi belirler. Niş içerisi kırmızı zeminlidir. Nişin alt tarafından iki adet, hayat ağacı şeklinde yorumlayabileceğimiz birbiri içerisinden çıkan çiçekli dallardan oluşan geometrik hatlı bitkisel motif yer alır. Aralarında üst üste üç adet yıldız bulunmaktadır.

Halının ortasında göbek diyebileceğimiz deforme olmuş dikdörtgen şeklinde, içinde çeşitli geometrik motiflerin bulunduğu bir form vardır. Ortası basamaklı olup, tam merkezde bir yıldız bulunmaktadır. Bunun üstünde, niş tepesinde hayat ağacı şeklinde yorumlayabileceğimiz bitkisel motif işlenmiştir. Bunun da iki yanına simetrik olarak ikişer yıldız yerleştirilmiştir.

Çanakkale halılarında bu yıldız formu çok sık olarak kullanılmaktadır. Yıldız Süleyman Peygamber'in yüzüğü olarak kabul edilmektedir. Yani Mühr-ü Süleyman. Bu museviler arasında çok yaygın bir inancı simgeler.⁽¹⁰⁾ İnanca göre Süleyman Peygamber bu yüzükle bütün yaratıkları buyruğu altına alırdı.

Resim : 6

Cinsi : Seccade

Boyutları : 90 x 140 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1400 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy. başı

(10) Meydan Larousse, sayı 9, Muhr-u Süleyman Maddesi, sayfa 130 - 131

Seccadenin iki kısa kenarında 15 cm. kadar kilim kısmı vardır. Mihrap tepeliği yönündeki kilim kısmında bir muska işlenmiştir. Bu aynı zamanda yön belirtmek içindir.

En dışta üç sıra açık sarı ve kırmızı renkli zikzak ve şal desenli bordür yer almaktadır. Daha sonra, sarı, beyaz ve mavi renkli yatık -S- motiflerinin yer aldığı kırmızı zeminli daha kalın bir bordür bulunmaktadır. Çubuklu şal desenli ince bordürden sonra açık sarı zemin üzerine kırmızı, yeşil ve sarı renklerden oluşan stilize meşe yaprağı - kupa ikilisinin teşkil ettiği kalın bir bordür uzanmaktadır. Daha sonra yatık -S- motiflerinin oluşturduğu kırmızı zeminli bordür bulunmaktadır.

Mihrap nişini oluşturan bordür ise mavi zemin üstüne kırmızı, acı sarı ve beyaz renklerden meydana gelen geometrik şekillerle oluşmuştur.

Mihrap nişinin tam merkezinde acı sarı ve mavi renklerden oluşan altgen form vardır. Altgenin kenarlarında gongül motifleri işlenmiştir. Ortasında çıkıntılı olan bir kare form ve tam merkezde yıldız motifi bulunmaktadır. Altgenin dört köşesinde yeşil zeminli geometrik hatlı şekiller işlenmiştir. Mihrap nişinin köşeliğine doğru ise mavi renkli bir stilize kandil motifi yer almaktadır. Bunun iki yanında da yıldız motifleri işlenmiştir. Mihrap nişini oluşturan bordür, alt tarafta içe doğru bir kavis yapmış, bu boşluğa bir yıldız yerleştirilmiştir.

Mihrap köşeliklerine kırmızı zemin üzerine sarı renkli, birbiri içerisinden doğan stilize ağaç motifleri, simetrik olarak yerleştirilmiştir.

Resim : 7

Cinsi : Seccade

Boyutları : 80 x 120 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1600 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarih : 20. yy.

Çok yakın zamanlarda dokunan halılarda geniş kilim kısmı pek görülmemektedir. Bu örnekte de öyledir. Halının etrafını çeviren bir kalın bir ince bordür şal deseni ile birbirinden ayrılmıştır. Dıştaki daha ince olup, sarı zemin üzerinde beyaz ve kırmızı renkli meandıra benzer bir soyut motifin sonsuza doğru sürekli uzanışı görülmektedir. Daha sonraki bordür kalın olup, siyah zemin üzerine beyaz, sarı renkli stilize edilmiş dal, yaprak ve meyve motiflerinin ardarda işlenmesiyle oluşmuştur.

Zemin kırmızı renkli olup, üzerinde yeşil, beyaz, mavi ve sarı renklerden oluşan çeşitli geometrik formların bir bordür gibi dolanmasıyla oluşan mihrap nişi vardır. Ortasında sarı, beyaz ve mavi renklerin oluşturduğu zikzak, basamak, kare şekillerinin bulunduğu bir göbek vardır. Bunun dört tarafında sarı ve mavi renkli dört adet kupaya benzer motif işlenmiştir. İçlerinde Süleyman'ın yıldızı bulunmaktadır. Mihrap tepeliğine doğru mavi renkli birbiri içinden çıkan dallar işlenmiştir. Mihrap köşeliklerinde de sarı ve lacivert renkli iki adet yıldız yer almaktadır. Kırmızı, beyaz, lacivert gibi ana renklerin yanında siyah ve biraz da canlı yeşil kullanılmıştır.

Resim : 8

Cinsi : Seccade

Boyutları : 80 x 120 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1400 Türk düğümü

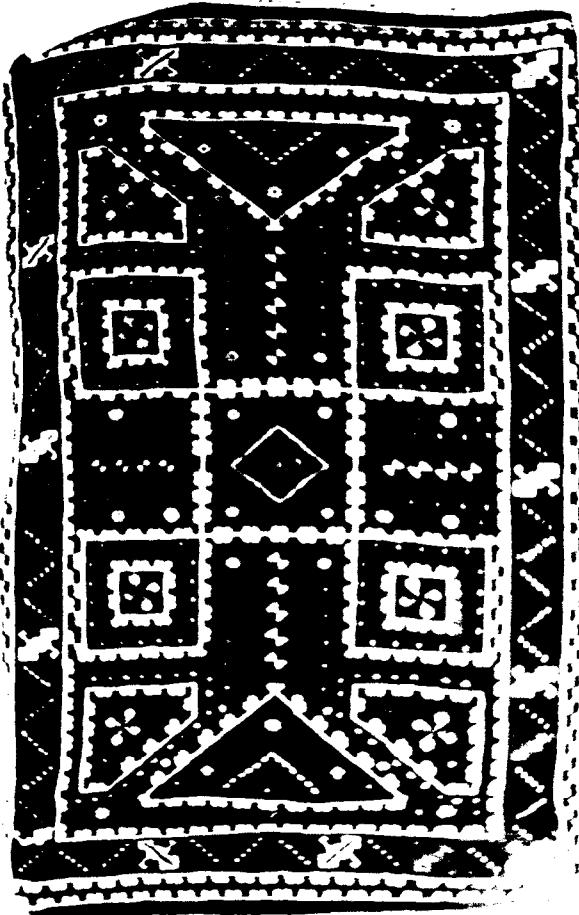
Malzeme : Yün

Tarih : 20. yy. başı

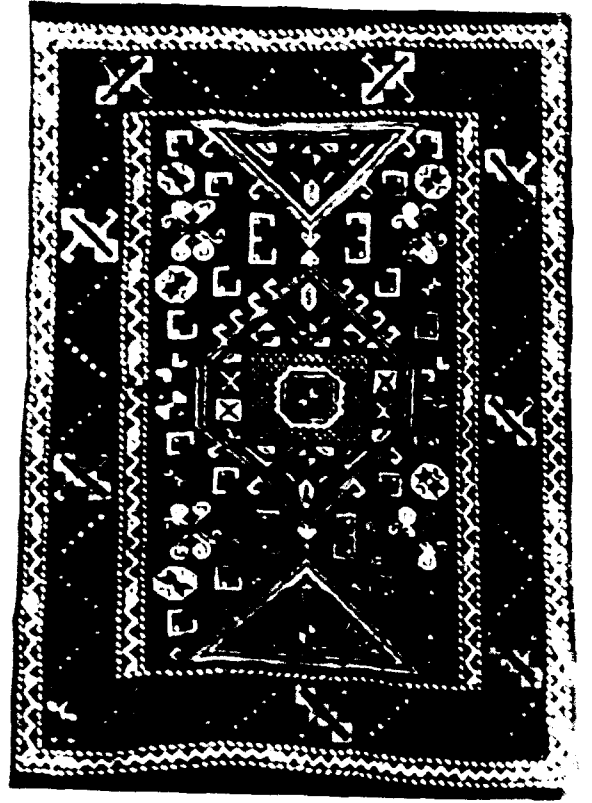
6 - 7 cm. kadar olan kilim kısmından sonra, beyaz zeminli kalın bordürü kırmızı ve beyaz renkli şal desenli iki ince bordür çevreler. Kalın bordür kırmızı altgenler şeklinde verilmiştir. İçlerinde sarı ve lacivert renkli -S- motifleri işlenmiştir. Kırmızı zeminli iç dolgu sarı bir bordür şeklinde uzanan mihrap nişi ile belirlenmiştir. Bu sarı bordürün üzerinde kırmızı, beyaz ve lacivert renkli baklavalılar işlenmiştir. Mihrap nişinin içerisinde iki dal motifi yer almaktadır. Buna başak motifi diyebiliriz. Sarı bir sap üzerinde lacivert ve beyaz renkli meyveler sıralanmıştır. Bunların aralarına çeşitli geometrik motifler ve bir yıldız işlenmiştir. Mihrap köşeliklerine de iki büyük iki küçük dört adet Süleyman'ın yıldızı işlenmiştir.

MADALYONLU HALILAR

Büyük boyutlarda dokunmakta, ortadaki madalyon halıya isim vermektedir. İç dolgu çift mihrap nişi şeklinde belirlenmiştir. Fakat madalyon daha iri olduğu için ilk göze görünen motif olmaktadır. Halının kenarını üç sıra bordür çevirmektedir. İç dolgu bitkisel desenlerden, kıvrık yuvarlak hatlı formlardan oluşmaktadır. Bazı örneklerde ise bu bitkisel yuvarlak hatların yerini geometrik hatlı kancalar, yıldızlar, çengeller almaktadır.

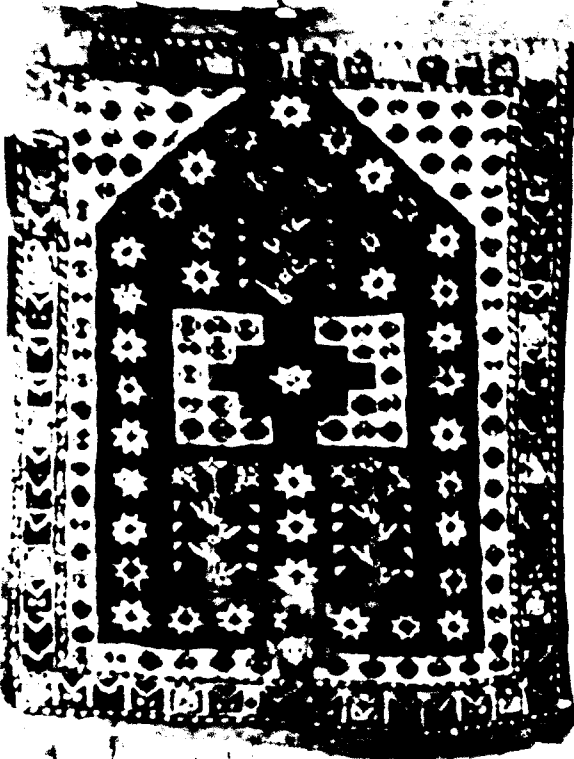

RESİM: 2

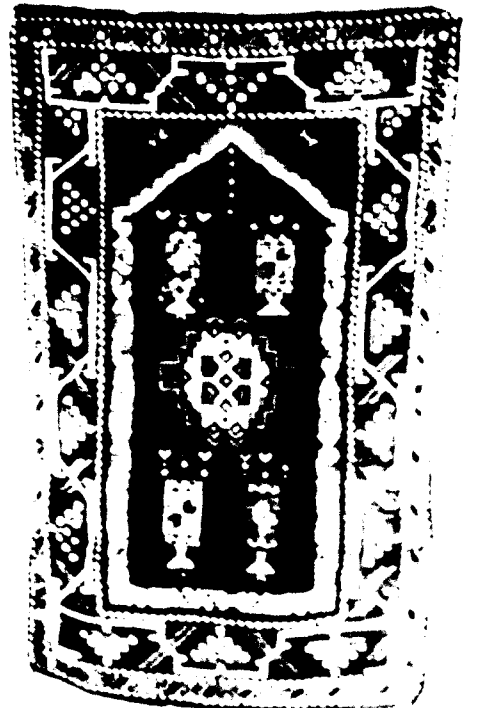

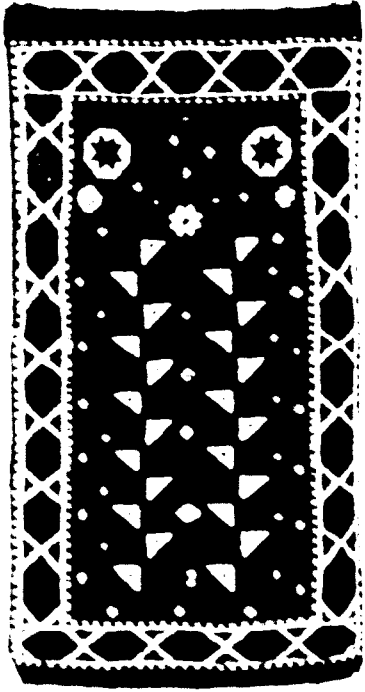
RESİM: 3

RESİM: 5

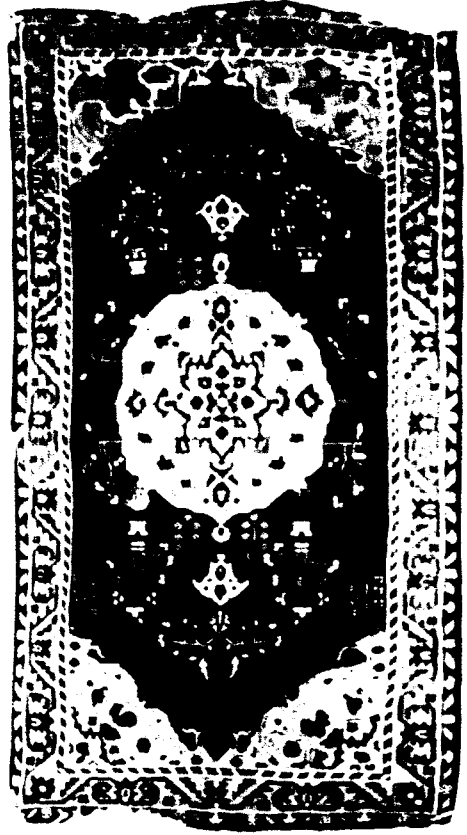

RESİM: 7

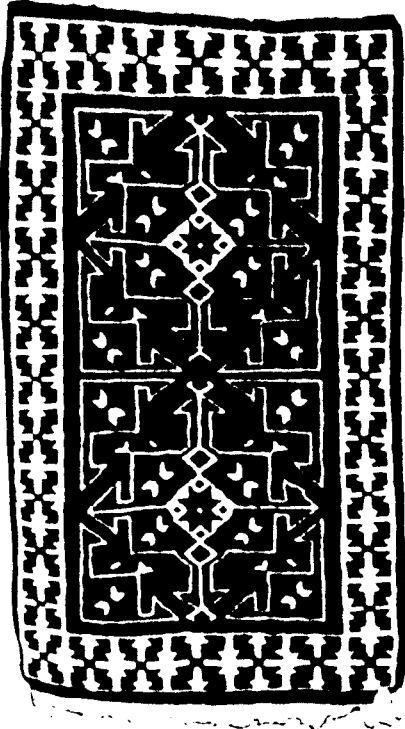

RESİM: 8

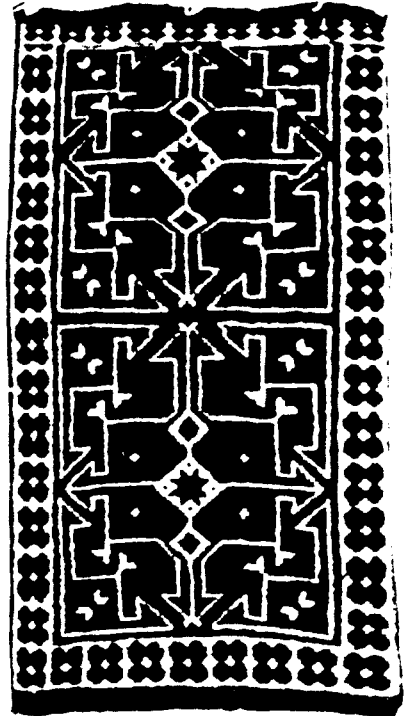

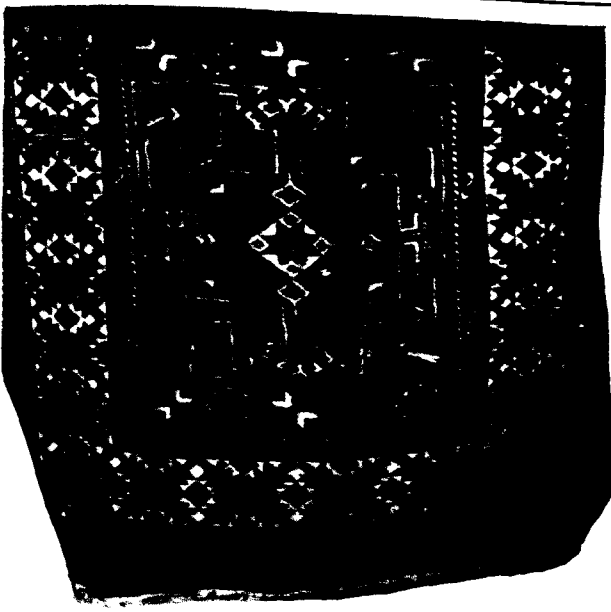
RESİM: 9

RESİM: 10

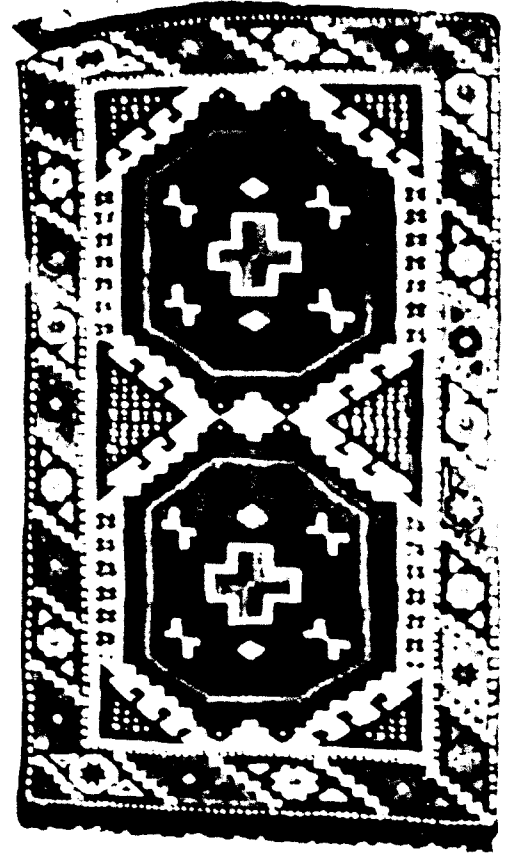

RESİM: 11

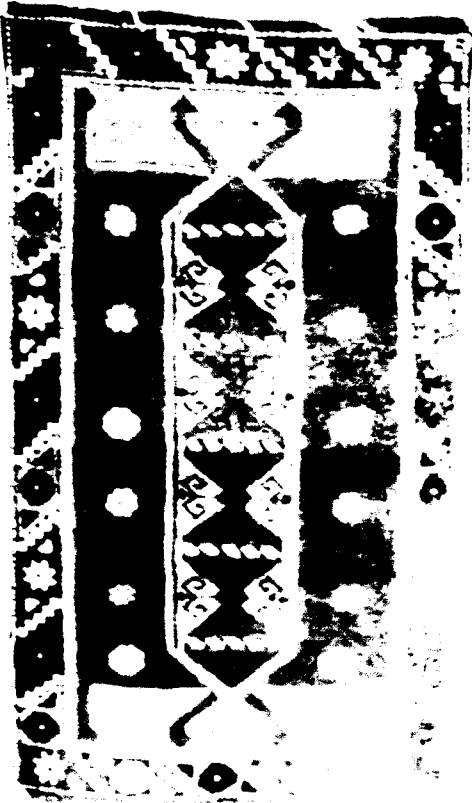

RESİM: 12

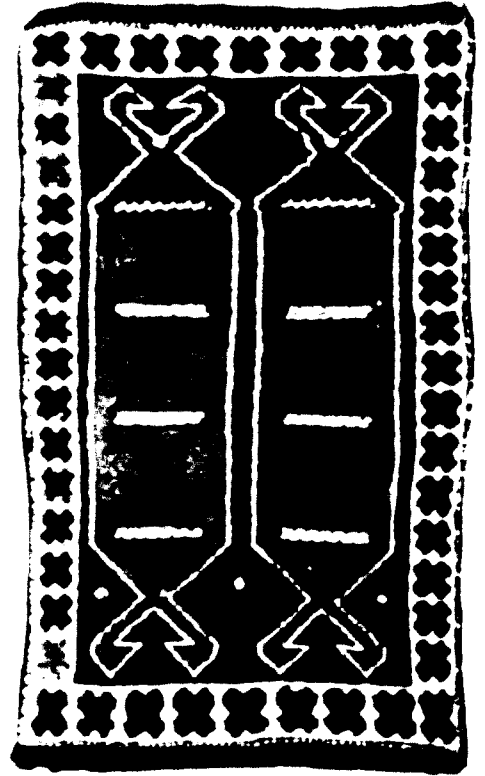

RESİM: 13

RESİM: 14

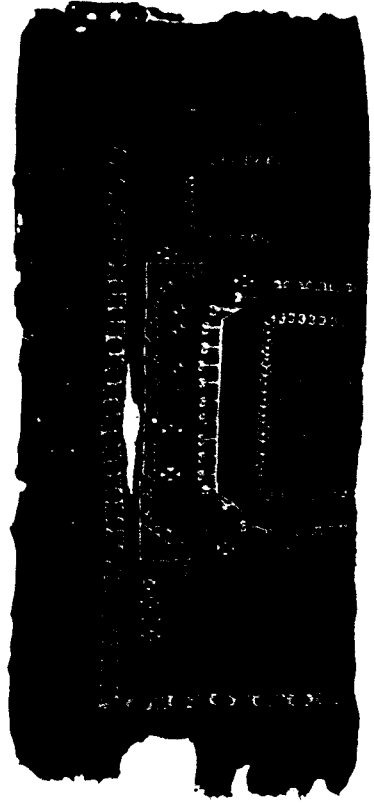
RESİM: 15

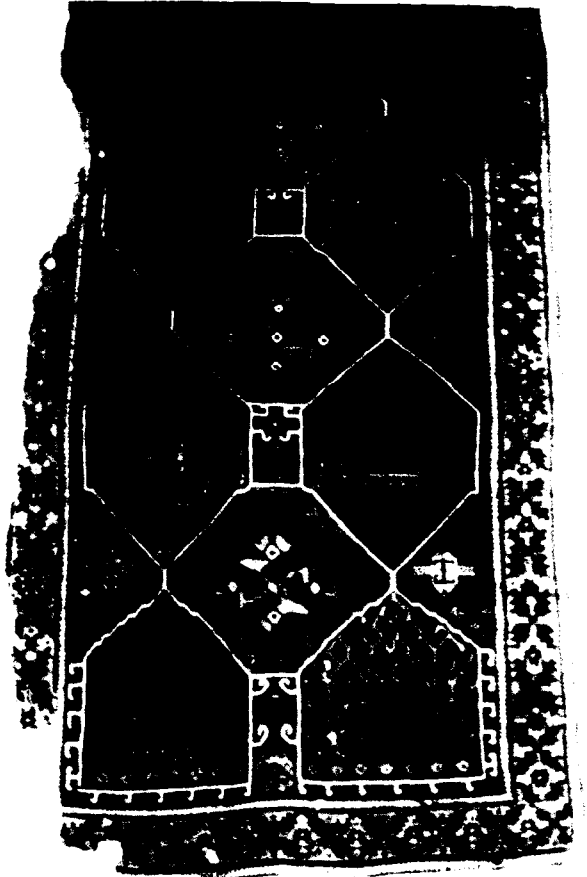
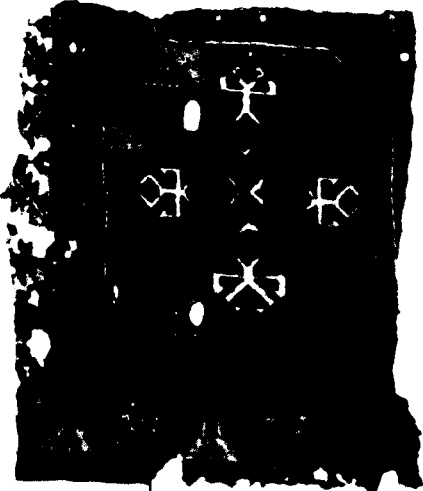
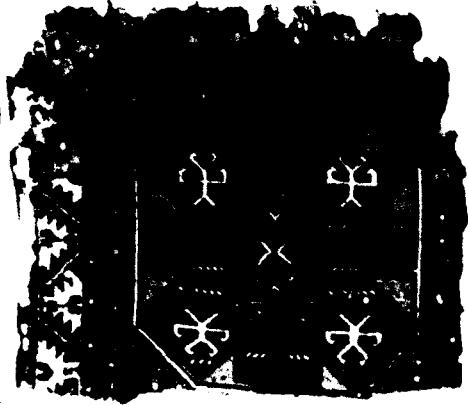
RESİM: 16

RESİM: 19

RESİM: 18

RESİM: 20

Ana renkler kırmızı, beyaz, sarı, deve tüyü ve yeşildir.

Resim : 9

Cinsi : Taban Halısı

Boyutları : 150 x 280 cm.

Düğüm Sayısı ve tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün, atkı ve çözümler pamuk.

Tarihi : 20. yy. ortalarından sonra

Bu grup halılar, yuvarlak hatlarıyla İran ve Isparta halılarına benzemektedir.

Halının etrafını iki ince bir kalın bordür çevirmektedir. İnce bordürler, zikzak ve çiçekli olarak işlenmiştir. Kalın bordür ise zemin devetüyü olup, üzerinde kahverengi dallar ve kırmızı ve mavi çiçekler işlenmiştir. Bu dal çiçek motifleri sürekli bir şekilde sıralanarak verilmiştir.

Kırmızı renkli zeminde devetüyü renkli büyük bir madalyon yer almaktadır. Bu madalyonun içerisinde beyaz renkli bir zemin üstüne kırmızı, mavi ve yeşil renkli gerçekçi çiçekler işlenmiştir.

Madalyonun dışında zemin üzerine serpiştirilmiş bir şekilde vazolar içerisinde ve serbest halde çiçekler yerleştirilmiştir.

Köşe dolguları da yine devetüyü renginde olup, üzerlerinde yeşil, kırmızı ve beyaz renkli gerçekçi çiçekler işlenmiştir.

Mihrap köşelikleri lacivert renklerde olup konturları beyazdır ve iç dolguya doğru çıkıntıları vardır. Lacivert zeminli mihrap köşeliklerinde ise kırmızı ve sarı renkli soyut motifler simetrik olarak yerleştirilmiştir.

Madalyonlu halıların değişik bir uygulamasında ise, merkezdeki madalyon ve yanındaki yuvarlak hatlı motiflerin geometrik formda işlendiği görülmektedir.

ÜZERİNDE GAMALI MOTİFİNİN İŞLENDİĞİ İKİ DİKDÖRTGENDEN OLUŞAN HALILAR

Seccade boyutlarında yapılanlar olduğu gibi uzun koridorlar için yapılanlar da vardır. Kenar bordürlerinde değişik şekillerde uygulanmış stilize çiçekler işlenmiştir.

Ortada iki dikdörtgen veya kare yer almakta, bunların içinde de gamalı motifleri bulunmaktadır.

Aralarında Süleyman'ın yıldızı serpiştirilmiştir. Uzun koridor halısı olarak dokunarlarda ise, aynı motif ardarda tekrarlanmaktadır (Desen: 6). Yani dikdörtgen form içinde gamalı motifleri beş veya altı adet dokunur. Renkler çok bariz şekilde kırmızı, lacivert ve beyazdır. Daha çok Ezine ve Ayvacık yörelerinde dokunmaktadır.

Resim : 10

Cinsi : Seccade

Boyutları : 80 x 120 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy. ortaları

Kırmızı ve lacivert renkli iki şal desenli bordürle çevrelenen, beyaz zemin üzerine kırmızı ve lacivert renkli dört -S- motifinden oluşan çiçek motifinin teşkil ettiği bir kalın bordür halısı çevrelemektedir.

Kırmızı renkli iç dolgu üzerine lacivert renkler işlenmiştir. İç dolgu iki kareye ayrılmış, bunların içinde de gamalı motifleri yer almaktadır. Gamalı motiflerinin merkezlerinde beyaz üzerine kırmızı ve sarı renkte yıldız motifleri işlenmiş, ayrıca bu yıldızlar gamalı motifinin ortasındaki kare üzerinde de köşelerde dört adet olarak tekrarlanmıştır.

İçlerinde gamalı motifinin yer aldığı kareleri belirleyen deforme üçgenler içerisinde de yine birer adet yıldız motifleri işlenmiştir. Kırmızı, lacivert ve beyaz renklerin yanında az sarı kullanılmıştır.

Resim 11'de bu grubun bir diğer uygulamasını görmekteyiz.

Kırmızı zemin üzerine lacivert desenli gamalı motiflerinin oluşturduğu iç dolguyu beyaz üzerine kırmızı, lacivert ve sarı renkli dört dairesel formun teşkil ettiği çiçek motifinin işlendiği bir bordür çevreler.

Resim 12'de yine bu grup halılardan bir detay görmekteyiz.

Halının kısa kenarındaki geniş kilim kısmı üzerine iki siyah, bir sarı renkli üç şal desenli bordür işlenmiştir. Daha sonra iki ince bir kalın bordür şal desenli bordürle birbirinden ayrılmıştır. İnce bordürlerde -S- motifleri işlenmiştir. Kalın bordürde ise beyaz zemin üzerine kırmızı, mavi ve yeşil renkli çiçeklerin haç şeklinde dizildiği görülmektedir.

İç dolgu kırmızı zeminli olup, üzerine mavi renkli bir kare içerisine gamalı motifi işlenmiştir. Gamalı motifi içerisinde bir eşkenar dörtgen içine yıldız motifi işlenmiştir. Bunun dört tarafında da sarı renkli boynuz şeklinde kıvrık kanca motifleri bulunmaktadır. Köşelerde kareyi oluşturan deforme üçgenler içerisine birbirleriyle ters olarak sarı renkli koç boynuzu işlenmiştir. Bunların merkezlerinde ve gamalı motifinin merkezinde halı dokuma yünü uzun bırakılarak, değişik bir görünüm sunulmuştur.

İç dolgu içerisinde, gamalı motifinin dışında 5 adet Süleyman'ın yıldızı işlenmiştir. Renkler kırmızı, beyaz, sarı, mavi ve yeşildir.

Resim : 13

Cinsi : Seccade

Boyutları : 80 x 130 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü.

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy. ortaları

Kırmızı zeminli halının etrafını baklava desenli bir bordür çevreler. Baklavaların içerisine yıldız motifleri işlenmiştir.

Bergama halıların son derece benzer bir şekilde halının merkezi iki altıgen şeklinde belirtilmiştir. Lacivert renkli dört yönde kanca şeklinde çıkıntıları olan soyut motifler işlenmiştir. Bunların içinde beyaz, sarı ve kırmızı renkli haç motifi bulunmaktadır. Zemin üzerine ayrıca değişik geometrik şekiller ve çiçek motifleri serpiştirilmiştir.

Kırmızı, beyaz ve lacivert rengin yanında sarı da kullanılmıştır.

Gamalı motifli halılar uzun koridor halıları olarak da dokunmaktadır. Bu halılarda gamalı motifinin yer aldığı dikdörtgenler 5 - 6 adet olarak sıralanmaktadır.

KARTUŞLU HALILAR

Seccade boyutlarında dokunan bu halılarda, iç dolguda yer alan bir veya birden fazla boyuna düzenlenmiş deforme olmuş kartuşlardan dolayı bu ad verilmiştir. Çanakkale halılarının tipik renkleri olan kırmızı, beyaz ve lacivertin yanında özellikle kartuşlarda sarı kullanılmıştır.

Kenar bordürleri baklavali veya stilize çiçek motiflidir. Yıldız motifleri de bolca kullanılmıştır.

Resim : 14

Cinsi : Seccade

Boyutları : 80 x 115 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 1950'den sonra

Halının etrafını kırmızı, lacivert ve sarı renklerden oluşan ve üzerlerinde yıldız motiflerinin işlendiği baklavali bir bordür çevreler.

Kırmızı zeminli iç dolgu üzerine sarı renkli boyuna bir kartuş işlenmiştir. Kartuşun iki ucunda sarı bir zemin üzerinde kırmızı renkli iki kanca motifi karşılıklı olarak verilmiştir. Sarı zeminli kartuşun içerisinde beş adet kırmızı renkli altıgen motif yer almaktadır. Bunların içerisinde de lacivert renkli soyut motifler ve beyaz renkli meandır motifi bulunmaktadır. Ayrıca bu altıgenler arasında da iki yana doğru lacivert renkli koç boynuzu motifleri işlenmiştir. Kartuşun ve kırmızı renkli iç dolgunun etrafı beyaz konturludur.

Kırmızı zeminde iç dolgu üzerinde kartuşun iki yanlarında altışardan oniki adet çiçek motifleri yerleştirilmiştir.

Resim : 15

Cinsi : Seccade

Boyutları : 80 x 120 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 1950'den sonra

Bu örnekte de boyuna düzenlenen kartuşların iki adet olarak uygulandığını görmekteyiz. Halının etrafını beyaz zemin üzerine kırmızı, lacivert ve sarı renklerden ve dört adet yuvarlak formdan oluşan stilize çiçeklerin yer aldığı tek sıra bordür çevreler.

Kırmızı zeminli iç dolgu üzerine sarı zeminli iki adet boyuna kartuş işlenmiştir. Kartuşların uçları karşılıklı kanca şeklinde verilmiştir. Kartuşların içerisine kırmızı renkli beş adet altıgen bunların içinde de lacivert soyut motifler, beyaz renkli meandır motifleri işlenmiştir. Altıgenlerin arasında

iki yana doğru lacivert renkli koç boynuzu motifleri yerleştirilmiştir.

Kırmızı zemin üzerine üç adet lacivert ve beyaz renkli yıldızlar işlenmiştir.

Resim : 16

Cinsi : Seccade

Boyutları : 90 x 120 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1200 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 1950'den sonra

Kartuşlu örneklerin değişik bir uygulamasını görmekteyiz. Halının etrafını kırmızı, lacivert, sarı ve beyaz renkli ve üzerlerinde çiçek motiflerinin yer aldığı baklava desenli bir bordür çevreler.

İç dolgu beyaz zeminli olup, üzerinde üç adet boyuna düzenlenmiş kartuş yer almaktadır. Bu kartuşlardan ortadaki daha enli olup, lacivert zeminlidir. İçinde üç adet altıgen form işlenmiştir. İkiisi beyaz biri kırmızı renkli olan bu altıgenler içine de haç şeklinde motifler yerleştirilmiştir. Kartuş içinde ayrıca kırmızı renkli soyut motifler de vardır. Yanlardaki iki kartuş daha ince olup, kırmızı zeminlidir ve içlerinde dört adet altıgen içinde yıldız motifleri görülmektedir. Ayrıca uç taraflarında da beyaz renkli kum saatine benzer soyut motifler yer almaktadır. Beyaz zemin üzerine, kartuşlar arasına sarı, kırmızı ve lacivert renklerde karşılıklı kanca şeklinde çıkıntıları olan üst üste üç kareden oluşan soyut formlar yerleştirilmiştir. Beyaz zeminin alt ve üst tarafında kırmızı renkli iki kartuş yer almaktadır. Bunlar üç adet mihrap nişi şeklinde verilmiştir. Bunların içerisinde üçer adet beyaz, üçer adet lacivert renkli bitki motifleri yerleştirilmiştir. Bu meyveli, çiçekli dallar bize Ladik halılarını anımsatmaktadırlar.

HAYAT AĞACI MOTİFLİ HALILAR

Boyuna dikdörtgen bir iç dolguya sahiptirler. İnceli kalınlı beş-altı sıra bordürün çevirdiği bu halılar ortalama 90 x 150 cm. boyutlarındadırlar. Tek renkten oluşan iç dolguya bir veya birkaç adet hayat ağacı veya stilize haşhaş motifleri işlenmiştir. Simetrik bir şekilde yıldızlar da görülmektedir. Renkler kırmızı, beyaz, sarı ve mavidir.

Resim : 17

Cinsi : Seccade

Boyutları : 129 x 190 cm.

Düğüm Sayısı ve Tekniği : dm^2 de 1400 Türk düğümü

Malzeme : Yün

Tarihi : 20. yy.

Halının iki kısa kenarında 15 cm. kadar kilim kısmı, bunların baş tarafta olanda da bir adet muska vardır.

Halının etrafını kalın bir bordür çevirmektedir. Bu kalın bordürün iki tarafında da beyaz ve kırmızı renklerden oluşan şal deseni bulunmaktadır. Beyaz zemin üzerinde kırmızı, sarı ve yeşil renkli kanca şeklinde çıkıntıları olan üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanması görülmektedir.

Kırmızı zeminli iç dolgu üzerinde köşelere rastlayan yerlerde dört adet dalları ve çiçekleri olan stilize ağaç motifleri işlenmiştir. Halının tam merkezinde sarı zeminli bir altıgen içerisinde kırmızı renkli sekiz kollu bir yıldız, onunda içinde lacivert zemin üzerine beyaz renkli sekiz kollu yıldız işlenmiştir.

Bu merkezi yıldızın iki yanında ikişerden dört adet lacivert üzerine beyaz yıldızlar işlenmiştir. Altında ve üstünde de dört yapraklı stilize çiçek motifleri sarı, beyaz ve mavi renklerle işlenmiştir. Üstte üç adet tam, altta ikisi tam, birisi yarım olarak işlenmiştir.

İSTANBUL SULTAN AHMET CAMİİ HALI MÜZESİ'NDEN ÖRNEKLER

Sultan Ahmet Camii Halı Müzesi'nde, Çanakkale yöresinden üç örnek bulunmaktadır. Bunlar tahminen 200 yıllık olup, Bursa Uftade Camii'nden ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Teberrukat Depolarından getirilmiştir. Üçü de yarıktır durumdadır.

Resim : 18

Envanter No : 97

Boyutları : 207 x 95 cm.

Malzeme : Yün

Geldiği Yer : Teberrukat Deposu

Geliş Tarihi : 1973

Eserin Tarifi: Halının yarısı eksik, koyu yeşil üstüne kartuş ve yıldız motifli bordürün etrafında sarı ve beyaz iki ince bordür var. Orta kısım kırmızı zemin üzerine ortada sekizgen bir madalyon, altta ve üst kısımda ufak sekizgenler var. Yer yer yırtıklı.

Müze envanter kayıtlarında bu kadar tanımla yetinilmiş, detaylara inilmemiştir. Başta söz edilen altın tabak halılarına benzemektedir.

Resim : 19

Envanter No : 111

Cinsi : Çanakkale Hayvan Figürlü Halı

Boyutları : Boy: 117 - 116 cm.
En: 102 - 95 cm.

Geldiği Yer : Bursa Uftade Camii

Geldiği Tarihi : 1973

Eserin Tarifi : İki parça halinde olup, her parçanın ortasında birer sekizgen ve keşisen haç motifleri var. Bordür beyaz zemin üzerine geometrik dal ve yaprak motifli, ezikli ve yırtıklı, ortadan kesik.

Bergama halılarıyla son derece benzeyen bu örnek Çanakkale'de hâlâ üretilmektedir. Müze kayıtlarında söz edilen "Keşisen Haç" motifleri, sekiz kollu yıldız olarak da adlandırılmaktadır.

Yine müze kayıtlarında "geometrik yaprak ve dal" motifi diye söylenen kenar bordürleri, meşe yaprağı - kupa ikilisinin oluşturduğu bordürdür. Örneklerde bunu beyaz zemin üzerine kırmızı ve sarı renklerde görmekteyiz.

Resim : 20

Envanter No : A-247

Cinsi : Taban Halısı. Çanakkale Kazak Desenli.

Boyutlar : 74 x 363 cm.

Malzeme : Yün

Eserin Tarifi : İki dikey eksen üzerine yassı altıgenler kenarlarından köşeli kutular çıkıyor. Bunların içi kancalı, bordür sarı üstüne meşe yaprağı desenli.

Müze kayıtlarında "meşe yaprağı" olarak geçen bordür desenleri, daha önceki örneklerde "haç şeklinde düzenlenen çiçek" motifi olarak söylenmiştir.

Kazak etkili bu örneklerde kırmızı daha koyu ve pasteldir.

Bu kadar çok çeşitli desenlerde dokunan Çanakkale halılarının her biri, halı sanatımızın eşi bulunmaz birer örnekleridir. Köylerde genç kızlar ve kadınlar tarafından dokunan halılar onların yaşamlarının birer parçası olmuş, manilerine kadar geçmiştir. Tezgâh başındaki kızlar hem manilerini söyler, hem de ilmelerini atarlar:

Halı dokuyom halı
Otuz iki ilmekten
Yarımden mektup gelmiş
Okuyamam gülmekten

Halı dokuyom halı
Bitmiyor gavur malı
Halı icad olalı
Kızların rengi sarı.

ÇANAKKALE HALILARININ ÖZELLİKLERİ VE TÜRK HALI SANATINDAKİ YERİ

Genel olarak tarihi Türk halılarında işlenen bütün motifler, geometrik hatlarla ve stilize edilmiş bir şekilde verilirler. Yuvarlak hatlı ve gerçekçi motifler az olarak uygulanmaktadır. Bu ürünler belirli bir kültürü ve karakteri yansıtmaktadır. Kafkasya'dan gelerek Çanakkale bölgesine yerleşen halkın dokuduğu halılar da, doğal olarak bu özellikleri göstermektedir. Stilize, geometrik desenler ve canlı renkler....

Her biri halk sanatımızın eşi bulunmaz bir örneği olan halılar, yörede hâlâ ananevi usullerle boyanmaktadır. Çeşitli bitkilerden elde edilen bu boyalar, halılara eşsiz bir parlaklık ve canlılık vermektedir. Lacivert, kırmızı ve beyaz renkler ve bunların kontrast teşkil edecek şekilde uygulanması, Türk zevkinin halılara yansımalarıdır. Bu canlı renkler, hiç bir zaman gözü yorucu, rahatsız edici bir etki ortaya koymazlar.

Çanakkale halılarının karakteristik desenleriyle hemen tanımak mümkündür. Yörede dokunan halıların, diğer bölgelerle akrabalıkları yanında tamamen bağımsız olanları da vardır. Veya detayda görülen akrabalık, genel Çanakkale karakterini yok etmemektedir. Kafkas göçmenlerinin bir çok değişmelere maruz kaldığı daha güneyde Bergama halılarıyla paralellikler görülmektedir. Gamalı motifli halılar, dikdörtgen ve kare bölünmeleriyle Ber-

gama halılarına benzemektedir. Ayrıca tek ve çift mihraplı halılar genel şema olarak Kula, Milas, Ladik, Kırşehir, Konya, Sivas gibi Anadolu'nun birçok yörelerinde dokunmaktadır. Fakat üzerlerinde işlenen diğer detaylar Çanakkale karakterini yansıtmaktadır. "Altın Tabak" ve "Turnalı" halılar tamamen Çanakkale ve yöresinde dokunurlar ve başka yörelerde görülmezler. Bu bakımdan bu halılar, Türk halı sanatında ayrı bir yer tutarlar.

Diğer geometrik desenli halılarda yöre halılarının hemen tanınmasını sağlayan az sayıda temel motifler büyük bir istikrarla kullanılmıştır. Özellikle bir daire içerisinde işlenen sekiz kollu yıldızlar, tüm Çanakkale halılarında işlenmiştir. Fazla sık olmayan dokumasına karşılık başlıca elemanları ve klâsik motifleri netlik ve açıklıkla yapılmıştır.

Türk halı sanatında uygulanan düğüm şekline sadık kalınmış, tüm halılar Türk düğümüyle gerçekleştirilmiştir.

Çanakkale halılarını özgün kılan diğer bir unsur da kenar bordürleridir. Kanca şeklinde çıkıntılı olan, üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanması şeklinde görülen bordür ve meşe yaprağı - kupa ikilisinden oluşan bordür, Kafkas halılarında görülmekle beraber Anadolu'da Çanakkale halılarında işlenmektedir. Söz edilen iç dolgu ve renklerle birarada uygulanan bu bordürler Çanakkale halılarının, Türk halı sanatı içerisinde tanınmasını sağlar.

Dağ köylerinde hâlâ geleneksel motif ve renklerin kullanıldığı halılar dokunmaktadır. Bununla birlikte çevre illerin etkileri de hemen girmiştir. Bu bakımdan Çanakkale'de halılar özgünlüğünü yitirmekte, sipariş üzerine istenen desenlerde ürün vermektedir.

Çanakkale halıları Türk halı piyasasında pek tanınmamaktadır. Bu yüzden iç ve dış ticarete bir yeri yoktur. Ancak, Çanakkale bölgesinden yetişen bazı tüccarlar bunların farkında olup, sipariş vermekte ve ticaretini geliştirmektedirler. Bununla beraber gevşek dokunmaları, halıların hemen aşınmasını ve eskimesini sağlamaktadır. Ayrıca kaba görünüşlüdürler. Bu bakımdan da piyasada pek tutunmazlar.

Dokumacılık sanatının bir kolu olan halı, yüzyıllar boyunca örtü, yaygı ve süs eşyası olarak kullanılmıştır.

Çanakkale yöresinde halılar "istar tezgâhı" denilen dikey tezgâhlarda ve Türk düğümü ile dokunurlar. Yöre halkı halı ipini kendi koyunlarından elde ederler. Ve yine kendileri elde ettikleri çeşitli yöntemlerle boyarlar. Kullandıkları malzeme yündür.

Çanakkale ve yöresinde geleneksel motiflerin işlendiği halıların hemen hepsi ilçe ve köy camilerinde toplanmıştır. Bu yüzden camiler birer halı müzesi görünümündedirler. İstanbul Sultan Ahmet Camii Halı Müzesi'nde de üç adet Çanakkale halısına rastlanmıştır.

Çok eski bir tarihi olmasına rağmen Çanakkale'de mevcut olan halılar en çok bir buçuk asırlıktır. Çoğunluğu 20.yy.da dokunmuştur.

Çanakkale halılarını desenlerine göre 8 gruba ayırabiliriz.

1 - Altın Tabak Halısı: Ortalama 2.40 x 3.50 metre boyutlarında dokunurlar. Tabak denilen geometrik madalyonlardan oluşur. Merkezde bir madalyon, bunun dört köşesinde dört küçük madalyon, köşelerde deforme üçgen, iki kısa kenarda da tam üçgen şeklinde uygulanan madalyonlar, halının esas motifleridir.

2 - Turnalı Halı: Ortalama 1.60 x 2.50 metre boyutlarındadır. İç dolguda işlenen uçan kuşlardan dolayı bu ad verilmiştir. Merkezde eşkenar dörtgen şeklinde bir madalyonla, bunun iki ucundaki üçgen şeklindeki yarım madalyonlar halıyı belirler.

3 - Çift Mihraplı Halılar: Seccade ve yaygı olarak kullanılmaktadır. Bir çift mihrap halıyı belirler.

4 - Tek Mihraplı Halılar: Seccade boyutlarında dokunurlar. Bir mihrap nişi iç dolguda yer alır.

5 - Madalyonlu Halılar: Ortalama 1.50 x 2.80 metre boyutlarındadırlar. İç dolgudaki yuvarlak hatlı bir madalyon halıyı belirler.

6 - Üzerinde Gamalı Motifinin Bulunduğu İki Dikdörtgenden Oluşan Halılar: Seccade ve koridor halısı olarak dokunurlar. İki dikdörtgen içindeki iki gamalı motif, halının belirleyici desenidir.

7 - Kartuşlu Halılar: Seccade boyutlarındadır. İç dolgudaki boyuna düzenlenmiş kartuşlar halıyı belirler.

8 - Hayat Ağacı Motifli Halılar: Seccade boyutlarındadır. Dikdörtgen formulu iç dolgu üzerinde hayat ağacı motifini işlenmiştir.

Çanakkale halılarında birkaç tip bordür görülür. Haç şeklinde düzenlenmiş dört yapraktan veya dört beş motiften oluşan çiçek desenli bordür, kanca şeklinde çıkıntılı olan üç kareden oluşan geometrik formun alternatif sıralanması şeklinde olan bordür meşe yaprağı - kupa ikilisinden oluşan bordürler görülmektedir.

Genel olarak Türk halılarında görülen canlı renkler Çanakkale halılarında da görülmektedir. Kırmızı, lacivert ve beyaz ana renklerdir. Bunun

yanında sarı, yeşil ve devetüyü de kullanılmaktadır.

Çanakkale'nin birçok ilçe ve köyünde dokunan halılar bütün olarak bir yöre özelliği oluştururlar. Aralarında tek tek farklılıklar göstermezler. Bu ilçe ve köylerin kendine özgü bir deseni yoktur. Bunlar tüm bölge olarak bir desen birliği ortaya koyarlar.

Çanakkale'de halılar Kafkasya'dan gelen yörekler tarafından dokunduğu için yöre halıları Kafkas ve Kazak halılarıyla paralellik gösterirler. Ayrıca Bergama halılarıyla da benzeştikleri görülür.

Çanakkale'de son zamanlarda dokunan halılar gerek desen, gerek renk açısından bir yozlaşma içindedirler. Çevre bölgelerin desenleri Çanakkale'ye girmiştir. Yuvarlak hatlı, bitkisel desenli Isparta halıları yörede dokunmaktadır. Eskiden tamamen kök boyayla boyanan halı ipliği yakın zamanlarda suni boyalarla boyanmaktadır. Bu özellikle kullanılan pembe de görülmektedir.

Eski halılardaki malzemede de değişiklik olmuş, atkı ve çözümlerde pamuk kullanılmaya başlanmıştır.

Ayrıca gevşek dokulu halılardır. Bu yüzden görünümleri kabadır. Hafif, taşınması kolay olmasına rağmen çabuk aşınırlar. Yörede çok eski halı bulunmamasının bir nedeni de bundandır.

Eski örnekler sadece seccade boyutlarında dokunmaktaydı. Sonraları taban halısı ve koridor halısı da dokunmaya başlanmıştır.

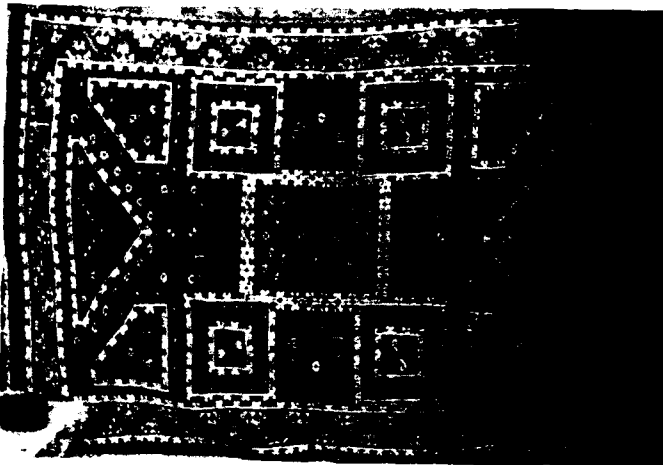
Yörede halılar köylü genç kızlar tarafından dokunur. 60 hanelik bir köyde ortalama 25 tezgâh bulunmaktadır. Seri bir şekilde imalat yapılmaktadır.

Bu özgün renk ve desenleriyle Türk halı sanatında belirli bir yer tutan Çanakkale halılarının bugünkü durumu ise gerçekten üzücüdür. Artık tamamen ticari amaçlarla üretim yapılmaktadır. Bu durum da halının kalitesinin iyice düşmesini sağla-

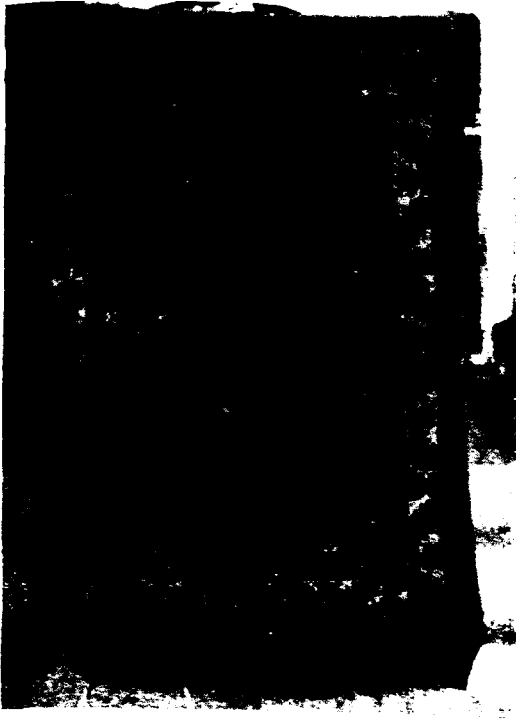
maktadır. Dokuyucu kızlar bir kanaviçedeki motifini veya bir fabrika mahsulü muşambadaki motifini işleyebilmektedir. Şu son 10 senelik halılar tamamen dejenere olmuştur.

KAYNAKÇA

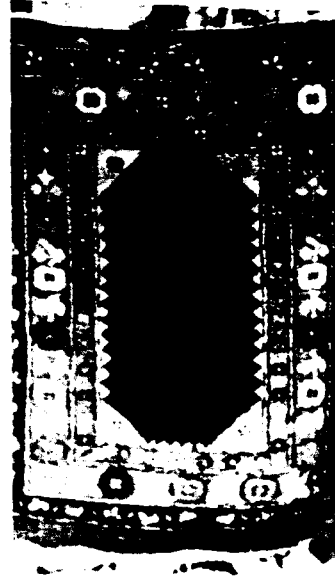
- (1) Atalay, Besim., "Halı ve Halıcılık" Türk Ansiklopedisi, Cilt XVIII, Ankara, 1970, sayfa 349 - 370
- (2) Çanakkale İ Yılığ. Ankara, 1967.
- (3) Ertüzün, Reşit Mazhar., Kapıdağ Yarımadası ve Çevresindeki Adalar Tarih ve Arkeolojisi Üzerine Araştırmalar, Ankara 1974.
- (4) Gönü, Macide., Türk Halı ve Kilimlerinin Teknik Hususiyetleri, Ankara, 1957
- (5) Görgünay, Neriman., Doğu Yöresi Halıları. Ankara, 1975.
- (6) Işıkşaçan, Güngör., Batı Anadolu'nun Başlıca Merkezlerinde İmal Edilen Halıların Desen ve Kaliteleri Üzerine Bir Araştırma. İzmir, 1964
- (7) J. I ten - Maritz., Le Tapis Turc. Germany 1977.
- (8) Kostbarkeiten Orientalischer Teppichknüpfkunst. Kollektion Türkas, Band 11-111, 1975 - 1976.
- (9) Mehmedoğlu, Mehmet Ali - Ettinghausen., "Halı" İslam Ansiklopedisi. Cilt 5/1, İstanbul, sayfa 129 - 141
- (10) Meydan Larousse, "Mühr-ü Süleyman", Cilt 9, İstanbul, 1972, sayfa 130 - 131
- (11) Murray, L. Elland., Oriental Rugs. Boston, 1981, sayfa 156 - 159
- (12) Özgür, Meliha., "Türk Halıcılığının Geçmişi Bugünkü Durumu Gerleme Nedenleri Türk Halıcılığının Geliştirilmesi İçin Alınması Gerekli Tedbirler ve Türk Halıcılığında Sümerbank'ın Yeri", Sümerbank Tekstil Semineri Tebliği. Ankara, 1971, sayfa 85 - 125
- (13) Özgür, Zehra., "Türk Halıcılığının Tarihi Gelişmesi ve Bugünkü Durumu" Sümerbank Halı Semineri Özel Sayısı. Cilt 3, sayı 49 - 52, İstanbul, 1965, sayfa 9 - 15
- (14) Önen, Nurettin. Dünkü ve Bugünkü Çanakkale. Ankara, 1947.
- (14) Yetkin, Şerare., Türk Halı Sanatı. İstanbul, 1974

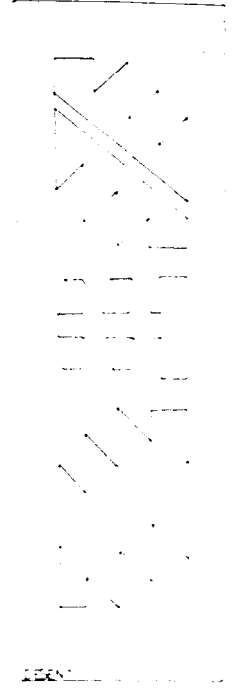
RESİM: 1

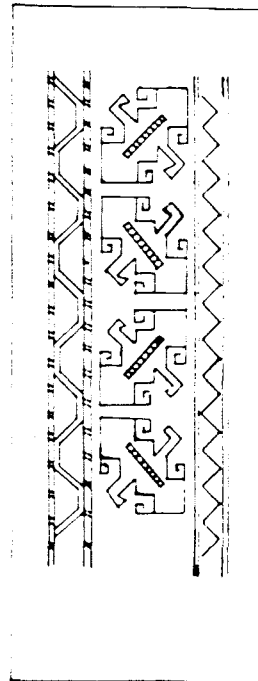
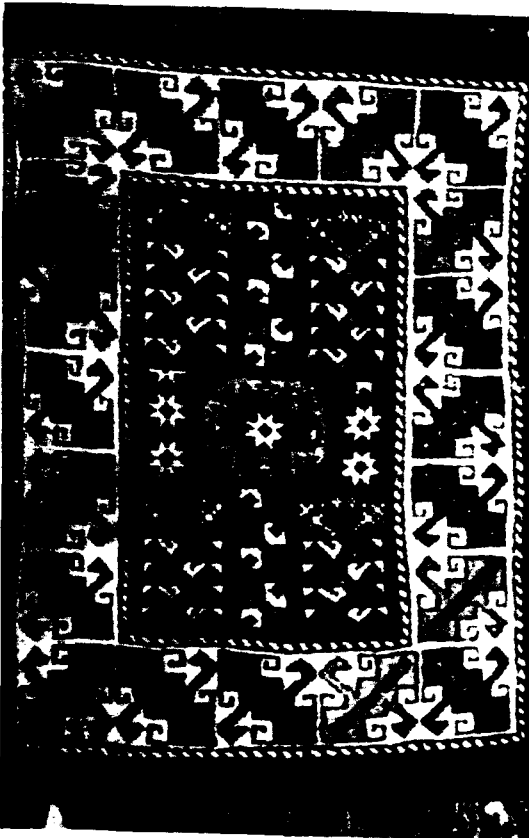
RESİM: 6

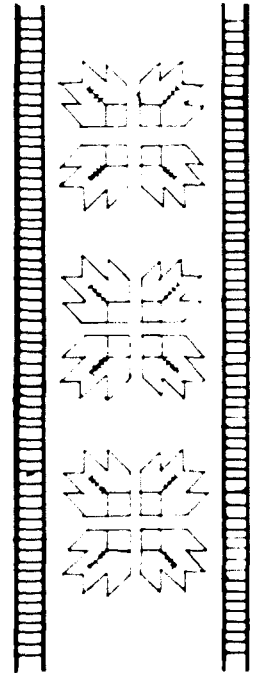
RESİM: 4

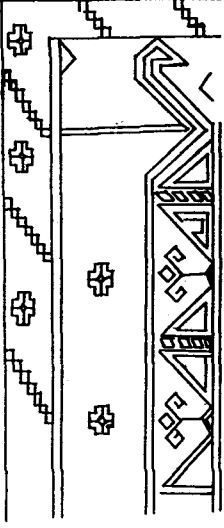
RESİM: 17

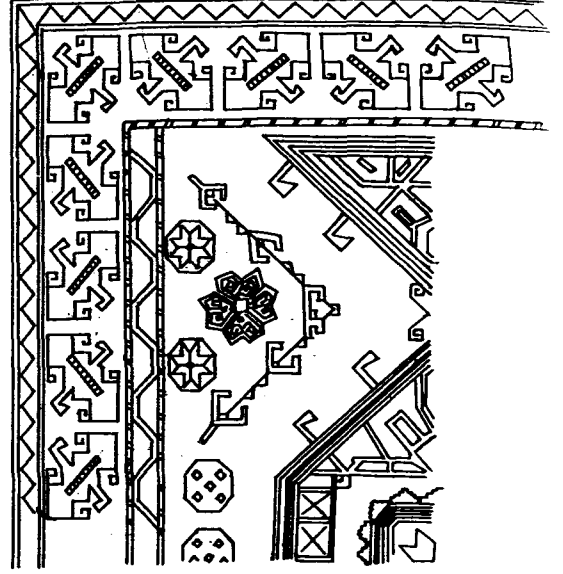
Desen 1

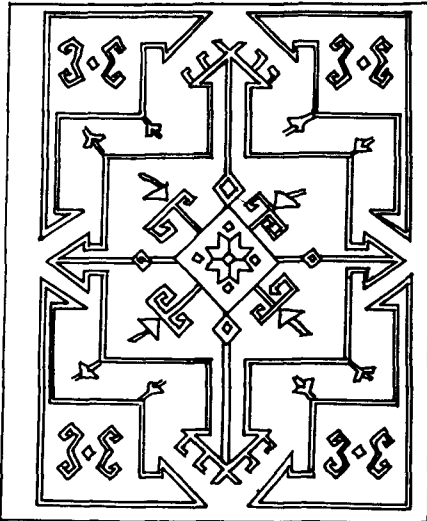
Desen 2

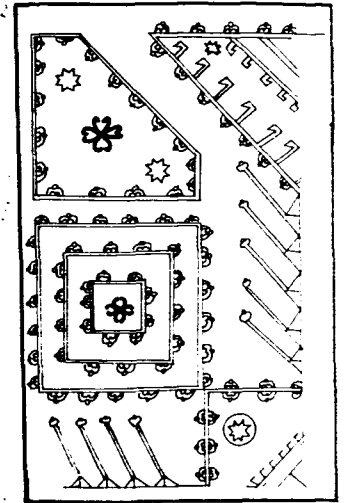
Desen 4 Kartuşlu Halı 1/4 kesit

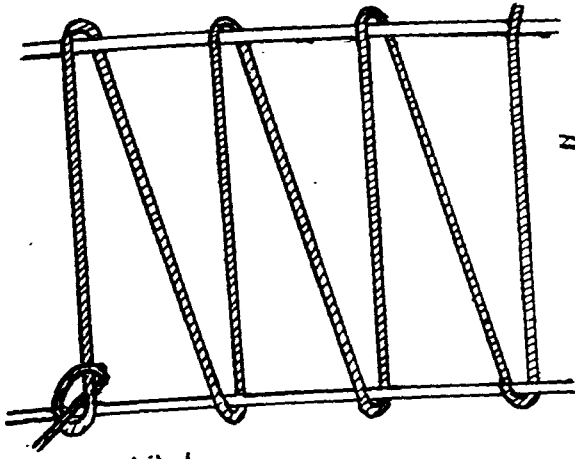
DESEN 5 TURNALI HALI 1/4 KESİT

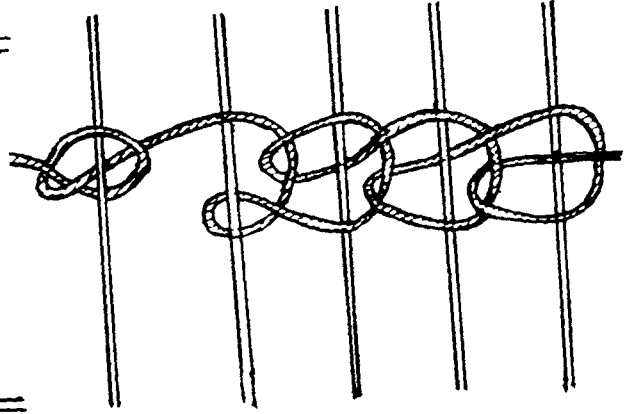
Desen 6 Gamalı motifi

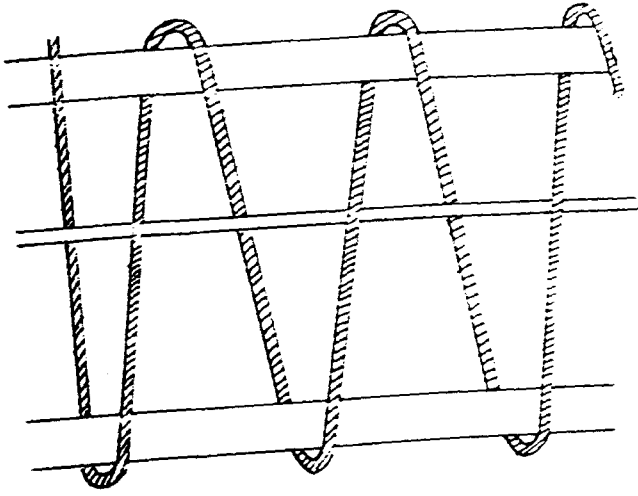
DESEN 7 Altın tabak halısı 1/4 Kesit

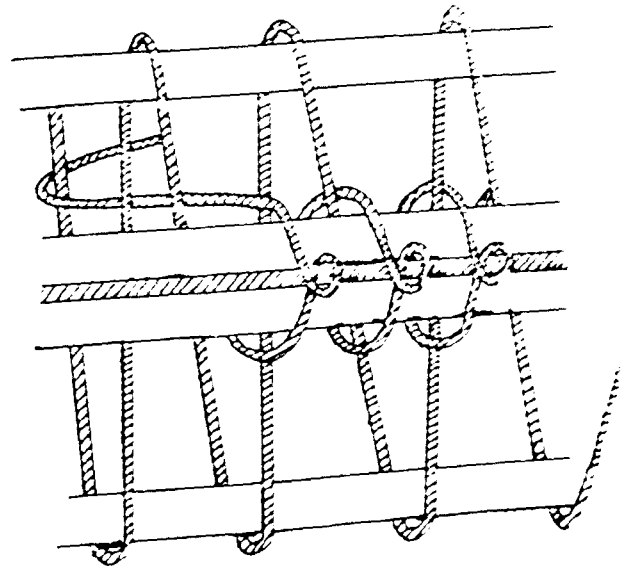
Şekil 1

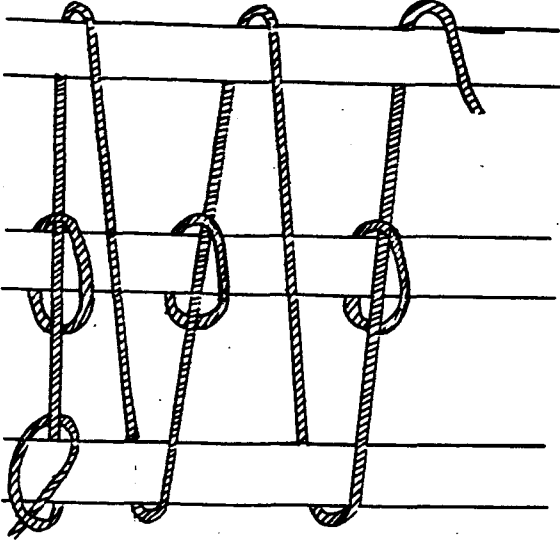
Şekil 2

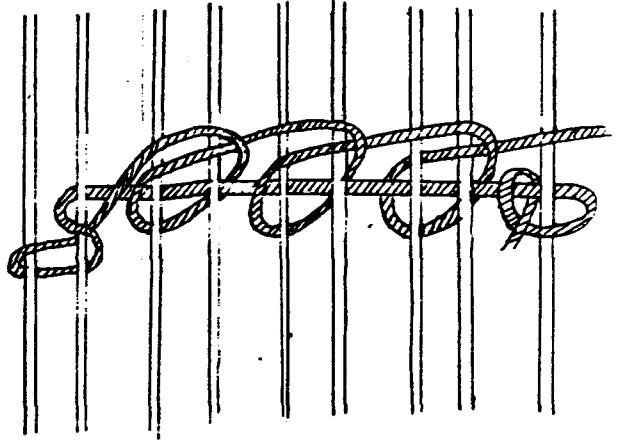
Şekil 3

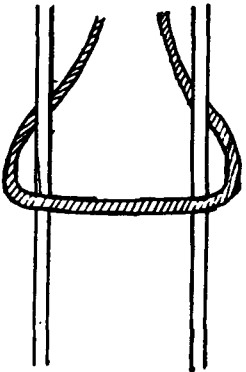
Şekil 4

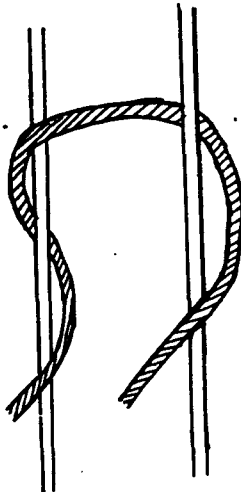
Şekil 5

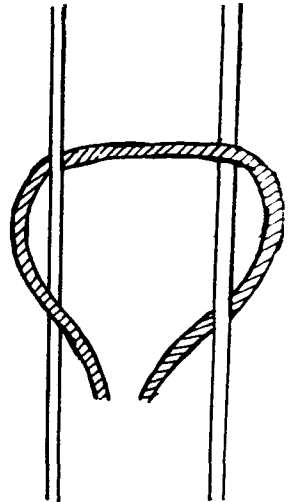
Şekil 6

Şekil 7

Şekil 8

Şekil 9